

..... συνέχεια του κειμένου.....

Στη συνέχεια ο Π. Ανδριόπουλος δηλώνει ότι η διδασκαλία περί της επίγειας κεφαλής της Εκκλησίας, στην οποία ασκούμε κριτική και διατυπώθηκε σε μια από τις δημοσιεύσεις του¹, δεν αποτελεί προσωπική του γνώμη, αλλά κοινώς αποδεκτή αλήθεια. Στην πραγματικότητα υποστηρίζει προσωπικά τη θεωρία, που είναι αποδεκτή μόνον μεταξύ των υποστηρικτών του. Επομένως, όλοι οι οπαδοί της θεωρίας περί του πρωτείου τιμής και εξουσίας, προτού ισχυρισθούν το αληθές της βάσει των προσωπικών τους αντιλήψεων, οφείλουν να προβάλουν τις αντικειμενικές αποδείξεις της αλήθειάς της και ουδόλως το αντίθετο.

Για να φανεί περισσότερο πειστικός ο Π. Ανδριόπουλος παραθέτει βασικά αποσπάσματα του άρθρου, όπου αμέσως μετά τη συνεδρία της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως (στις 10 Ιανουαρίου 2023), ως επίλογο της συνοδικής αποφάσεως περί υποστηρίξεως από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως του Πατριάρχη Αλεξανδρείας,² ο εν λόγω εξέθεσε³ τη διδασκαλία περί του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως επίγειας κεφαλής της Ορθοδόξου Εκκλησίας⁴.

Εκτός τούτων, στην απάντησή του στο άρθρο μας ο Ανδριόπουλος επικαλείται δύο επιχειρήματα υπέρ του πρωτείου τιμής και εξουσίας, που υπερασπίζεται ο ίδιος: το έγγραφο, που χορηγήθηκε στο Πατριαρχείο Μόσχας από τη Σύνοδο του 1590 και την αλληλογραφία του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου Β' Νοταρά. Όμως, αυτά τα επιχειρήματα, εάν εξετασθούν, αποδεικνύονται φανταστικά και μη επιβεβαιωτικά της ιδέας του πρωτείου τιμής και εξουσίας. Ας αναλύσουμε εδώ αυτά τα σημεία.

1. Η Σύνοδος του 1590

Το Γράμμα του 1590

Ο Π. Ανδριόπουλος αποδίδει εκ νέου ιδιαίτερη προσοχή στο ότι στον Τόμο της «Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας» ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

¹ Βλ. *Ανδριόπουλος Π. Α.* Οικουμενικός Πατριάρχης: Η πρωτεύουνη κεφαλή. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2023/01/10/ecum-patr-i-proteuthini-kefali/>

² Αποφάσεις Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου. URL: <https://www.romfea.gr/oikoumeniko-patriarxeio/54598-apofaseis-ieras-synodou-tou-oikoumenikoy-patriarxeiou>

³ *Ανδριόπουλος Π. Α.* Οικουμενικός Πατριάρχης: Η πρωτεύουνη κεφαλή. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2023/01/10/ecum-patr-i-proteuthini-kefali/>

⁴ Σε αυτό το έγγραφο (την από 10^{ης} Ιανουαρίου 2023 Απόφαση της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου) θέλουμε να επισημάνουμε ορισμένα σημεία.

Η αγιοκατάταξη του Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, Αγιορείτου μοναχού, υμνογράφου (1904–1991). Περί αυτού βλ. *Никифорова А. Ю.* Герасим Микрагяннанит // ПЭ. 2006. Т. 11, σ. 171.

Διφορούμενη ήταν η δήλωση σχετικά με την αίτηση του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Θεοδώρου, ο οποίος καταγγέλλει εισπήδηση της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και από την πλευρά του επιβεβαιώνει την αφοσίωσή του στην κανονική τάξη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο «στηρίζει κατά πάντα τό Παλαίφατον τοῦτο Πατριαρχεῖον εἰς τόν δίκαιον ἀγῶνα του υπέρ τῆς κανονικῆς τάξεως». Η ένταξη του «κανονικού ονόματος» του νέου Προκαθημένου της Κύπρου Αρχιεπισκόπου Γεωργίου στα Ιερά Δίπτυχα της Ανατολικῆς Ορθοδόξου Εκκλησίας «...ἐγγραφὴν τοῦ κανονικοῦ Αὐτοῦ ονόματος εἰς τὰ Δίπτυχα τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

αποκαλείται «κεφαλή», όπως και στο έγγραφο, που απονεμήθηκε το 1590 στη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία ως Τόμος⁵. Σε συνδυασμό με το χαρακτηριστικό χωρίο από την ομιλία του μητροπολίτη Σπάρτης Ευσταθίου περί του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως επίγειας κεφαλής της Εκκλησίας⁶, για τον συντάκτη πρόκειται για μια αδιαμφισβήτητη αποδεικτική βάση της γνησιότητας της διδασκαλίας περί της μόνης επίγειας κεφαλής της Εκκλησίας στην ορθόδοξη Ανατολή, αλλά και σε όλον τον κόσμο. Η διαφωνία του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας Αναστασίου με αυτή την προσέγγιση τού φαίνεται απευθείας πρόκληση στο υπάρχον σύστημα και εξαίρεση από τον κανόνα...

Είναι προφανές ότι ο Τόμος της «Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας», στο βαθμό, που συντάχθηκε από Φαναριώτες θεολόγους και κανονολόγους, με τον καλύτερο τρόπο αντικατοπτρίζει τη θεωρία περί πρωτείου τιμής και εξουσίας (μεταξύ άλλων εμπεριέχεται εκεί η απαγόρευση στην υπερόρια διασπορά για την «Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας», η οποία έγινε αποδεκτή από εκείνη λόγω του αναποφεύκτου της καταστάσεως). Ο δε μητροπολίτης Σπάρτης κατονόμασε τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως κεφαλή της Εκκλησίας όχι σε μια επιστημονική εισήγηση, η οποία θα ήταν εφοδιασμένη με αποδεικτικά στοιχεία, αλλά σε μια προσωπική του παρέμβαση, δείχνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την προσωπική του αναγνώριση των ιδιαίτερων δικαιωμάτων του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Αυτή η αναγνώριση είναι πολύ σημαντική για τους οπαδούς της ιδέας του ελληνισμού, οι οποίοι προσδοκούν σε αποκατάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με την αρχαία και μοναδική τρόπον τινά πρωτεύουσά της, αλλά δεν διαθέτει επιστημονική θεολογική θεμελίωση.

Απομένει το Γράμμα του 1590, το οποίο πράγματι είναι άκρως σημαντικό. Εκεί οι τρεις Πατριάρχες της ορθοδόξου Ανατολής, άνευ όμως συμμετοχής του Πατριάρχη Αλεξανδρείας, επιβεβαίωσαν την πράξη του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία για την εγκατάσταση στον πατριαρχικό θρόνο του μητροπολίτη Μόσχας Ιώβ. Αυτή η απόφαση επικυρώθηκε οριστικά από τη Σύνοδο του 1593, όπου συμμετείχε και ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Άγιος Μελέτιος Πηγάς, γεγονός που προσέδωσε ακόμη πιο συνοδικό χαρακτήρα στην απόφαση αυτή σε σχέση με εκείνο, που είχε η απόφαση της Συνόδου του 1590 (η οποία συνήλθε άνευ συμμετοχής του Αγίου Μελετίου)⁷. Αυτή

⁵ Μπορούμε να επισημάνουμε ότι η διατύπωση του Τόμου της «Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας» αντιγράφει τη διατύπωση της από 8^{ης} Μαΐου 1590 Συνοδικής Πράξεως, περί της μη ορθότητας της οποίας θα ειπωθεί ξεχωριστά παρακάτω. Ακολουθεί αυτή η διατύπωση: «Προσεπιδηλοῦμεν τοῖς ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἐν Οὐκρανίᾳ Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία γινώσκει ὡς κεφαλὴν τὸν Ἀγιώτατον Ἀποστολικὸν καὶ Πατριαρχικὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι καὶ Προκαθήμενοι...» (Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος Χορηγήσεως Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος εἰς τὴν ἐν Οὐκρανίᾳ Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. URL: http://www.nyxthimeron.com/2019_01_09_archive.html).

⁶ Σύντομη παρέμβαση του μητροπολίτη Σπάρτης Ευσταθίου δημοσιεύθηκε στην ιστοσελίδα romfea.gr. Βλ. το χωρίο στο άρθρο: *Ανδριόπουλος Π. Α.* Οικουμενικός Πατριάρχης: Η πρωτεύουνη κεφαλή. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2023/01/10/ecum-patr-i-proteuthini-kefali/>

⁷ Περί διαφόρων ερμηνειών της σπουδαιότητας των αποφάσεων του 1589, 1590 και 1593 βλ. στο άρθρο Π. Γερμίλοφ: *Ермилов П. В.* Учреждение московского патриаршества и Константинопольские соборы 1590 и 1593 гг. // ВВ. 2019. Т. 103, σ. 153–178. Ο σύγχρονος ιστορικός της Εκκλησίας και Φαναριώτης κανονολόγος Β. Φειδάς αναγνώρισε τη σημασία της

καθαυτή η θεμελιώδης απόφαση του 1589, η οποία προηγήθηκε τού έχοντος περισσότερο συνοδικό χαρακτήρα Γράμματος του 1590, αξιολογείται από τους σύγχρονους κανονολόγους της Κωνσταντινουπόλεως ως σπουδαιότερη της αποφάσεως του 1593, δηλαδή ως προηγούμενο των μονομερών αποφάσεων του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος κατέχει κατά τη γνώμη τους πρωτείο τιμής και εξουσίας και επομένως δεν χρειάζεται συνοδική επιβεβαίωση ή νομιμοποίηση των αποφάσεών του ή σε οποιαδήποτε περίπτωση απολαμβάνει μεγαλύτερο κύρος από τη Σύνοδο των ιεραρχών – κεφαλών των άλλων κατά τόπους Εκκλησιών. Ακριβώς έτσι, λ.χ. σκεπτόταν ο μητροπολίτης Γρηγόριος Παπαθωμάς σε μια από τις πρόσφατες παρεμβάσεις του, άκρως εσφαλμένη και μη αντικειμενική⁸. Βασική επιβεβαίωση της θεωρίας περί του πρωτείου τιμής και εξουσίας αποτελεί η σύντομη διατύπωση από το Γράμμα, που συντάχθηκε τον Μάιο του 1590, στην Κωνσταντινούπολη και στο οποίο παραπέμπει ο Π. Ανδριόπουλος:

«...καὶ ἵνα κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν ἔχῃ αὐτὸς (δηλαδή ο Πατριάρχης Μόσχας – σ.τ.σ.) τὸν Ἀποστολικὸν Θρόνον τῆς τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι»⁹.

Η παρούσα βασική αναφορά στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως επίγειας κεφαλής της Εκκλησίας στο Γράμμα του 1590 (το οποίο αποτέλεσε «πρότυπο» για την παρόμοια διατύπωση στον Τόμο της «Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ουκρανίας»), έρχεται σε πρόδηλη αντίθεση με την ορθόδοξη συνοδική εκκλησιολογία, διότι ένας από μερικούς Πατριάρχες της ορθοδόξου Ανατολής ανακηρύσσεται «κεφαλή» σε σχέση με όλους τους άλλους. Αλλά ποιο είναι όμως το αυθεντικό κείμενο τῆς εν λόγω

Συνόδου 1593 ως τελείας καθώς και το ημιτελές της Συνόδου του 1590 άνευ της συμμετοχής του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Μελετίου Πηγά. Βλ. *Φειδᾶς Β. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας* (988–1988). Ἀθῆναι, ³1988, σ. 259.

⁸ Έτσι, λ.χ. ο μητροπολίτης Γρηγόριος Παπαθωμάς επισημαίνει (στην στρογγυλή τράπεζα με τίτλο «Η Τρίτη Ρώμη: η Μόσχα και ο θρόνος της Ορθοδοξίας» στις 26 Απριλίου 2023): «...και όσες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες δημιουργήθηκαν (δέκα τον αριθμό) από το 1589, που ξεκινάει με την Αυτοκέφαλη Πατριαρχική Εκκλησία της Ρωσίας...». Η εν λόγω διατύπωση τονίζει την κατ' αρχήν διαφορά μεταξύ των παλαιφάτων Πατριαρχείων (Πενταρχία) και των νεοπαγών Αυτοκεφάλων Εκκλησιών, η οποία δεν υπάρχει και έρχεται σε ριζική αντίθεση με την Ορθόδοξη εκκλησιολογία. Στρογγυλή τράπεζα με θέμα το βιβλίο του Μασσαβέτα «Η Τρίτη Ρώμη: Η Μόσχα και ο θρόνος της Ορθοδοξίας». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q1jqjAXxzCU&t=392s> χρονολογία βιντεοσκόπησης 28:47-29:00). Όμως, όπως απέδειξε ο ιερέας Παύλος Γερμίλοφ, οι συνομιλίες για το θέμα του πατριαρχικού θεσμού στη Ρωσία από το 1585 διεξήχθησαν από τους πρωθιεράρχες των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών της Ανατολής: της Αντιοχείας και αργότερα της Κωνσταντινουπόλεως με συγκατάθεση των άλλων Προκαθημένων, δηλαδή όχι μονομερώς (βλ. *Ермилов П. В. Учреждение московского патриаршества и Константинопольские соборы 1590 и 1593 гг.* // ВВ. 2019. Т. 103, σσ. 153–160).

⁹ Βλ. στο άρθρο του Π. Ανδριόπουλου: «... στο Συνοδικό Χρυσόβουλλο ή Τόμο, για την Πατριαρχική αξία της Εκκλησίας της Ρωσίας, ο οποίος φέρει τις υπογραφές του Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίου, Αντιοχείας Ιωακείμ, Ιεροσολύμων Σωφρονίου και ογδόντα ενός Μητροπολιτών, Αρχιεπισκόπων και Επισκόπων (Μάιος 1590, Καλ. Δελ. Τόμος III, σελ. 25), αναγράφεται επί λέξει: ‘καὶ ἵνα κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν ἔχῃ αὐτὸς τὸν Ἀποστολικὸν Θρόνον τῆς τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι» (*Ανδριόπουλος Π. Α. Απάντηση στον «εκκλησιολόγο» Διονύσιο Σλιόνοφ*. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2023/04/18/apantisi-ston-ekklisiologo-dionisio-slionov/>).

διατυπώσεως και ήταν άραγε αυτή εν χρήσει; Και εάν ήταν εν χρήσει, ποιο ήταν τότε το αυθεντικό νόημά της;

Σύμφωνα με την λεπτομερέστερη εικόνα, που έδωσε ο ίδιος ο Πατριάρχης Ιερεμίας Β΄ στο Γράμμα της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως περί συστάσεως του Πατριαρχείου Μόσχας νωρίτερα, κατά την παραμονή του στη Μόσχα το 1589, εκείνος δέχθηκε «...ἵνα ὁ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπος Μοσκοβίου κῦρ Ἰῶβ ὑπάρχη πέμπτος πατριάρχης, καὶ ἔχη τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν τὲ καὶ τιμὴν, καὶ συναριθμῆται καὶ μετῇται μετὰ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν, εἰς τὸν μετὰ ταῦτα αἰῶνα τὸν ἅπαντα (ἡ υπογράμμιση δια της πλαγίας γραφῆς δική μου — σ.τ.σ.)»¹⁰.

Κατά την επιστροφή του Πατριάρχη Ιερεμίας Β΄ στην Κωνσταντινούπολη τον Μάιο του 1590 συνεκλήθη Σύνοδος με συμμετοχή των δύο λοιπών Πατριαρχών της Ανατολής, του Αντιοχείας και των Ιεροσολύμων. Σ' εκείνη τη Σύνοδο ενεκρίθησαν οι ενέργειες τού Πατριάρχη Ιερεμίας στη Μόσχα, δηλαδή η προαγωγή του μητροπολίτη Ιῶβ σε Πατριάρχη. Εκεί, στη Σύνοδο ενεκρίθη το Πατριαρχικό Χρυσόβουλο και ορίσθηκε ότι ο Ιῶβ οφείλει να έχει «τιμή και μνημόνευση» μετά τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων και «πρώτο» ή «κεφαλή και πρώτο» να θεωρεί τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, όπως πράττουν και οι λοιποί Πατριάρχες¹¹.

Το κείμενο τού από 8^{ης} Μαΐου 1590 Γράμματος της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως περί συστάσεως του Πατριαρχείου Μόσχας εκδόθηκε στην Αγία Πετρούπολη το 1891¹² βάσει του ελληνικού εγγράφου υπ' αριθμ. 5 από το Κεντρικό Αρχείο Μόσχας του υπουργείου Εξωτερικών¹³. Το πρωτότυπο ελληνικό κείμενο είναι γραμμένο με μελάνι επί της περγαμηνής. Το Γράμμα υπεγράφη από 106 συνέδρους, συμπεριλαμβανομένων των τριών Πατριαρχών, 42 μητροπολιτών, 19 αρχιεπισκόπων και 20 επισκόπων. Το κείμενο συνέταξε ο δικαιοφύλακας της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Γεώργιος: η υπογραφή του ευρίσκεται στην τελευταία δεξιά

¹⁰ Litterae Ieremiae patriarchae Constantinopolitani et synodi ecclesiae orientalis constituentes in Russia patriarchatum // ABR. P. 86.

¹¹ Παρ' όλ' αυτά το πατριαρχικό αξίωμα και τον τίτλο θα έπρεπε να έχουν όχι μόνον ο Ιῶβ, αλλά και οι διάδοχοί του στον θρόνο της Μόσχας, οι οποίοι θα εγκαθίστανται από τη «Σύνοδο της Μόσχας» (Бондач А. Г. Пентархия и Московский Патриархат. URL: <https://bogoslav.ru/article/1881917?ysclid=lgo3sai9s7437481040>).

¹² Το ελληνικό κείμενο σύμφωνα με την έκδοση του Regel το 1891 г.: Litterae Ieremiae patriarchae Constantinopolitani et synodi ecclesiae orientalis constituentes in Russia patriarchatum // ABR. P. 85–91. Μέχρι το 1891 το ελληνικό κείμενο δεν εκδόθηκε, ενώ οι ρωσικές μεταφράσεις πριν την έκδοση του Regel κυκλοφόρησαν επανειλημμένως (βλ. τον κατάλογο των εκδόσεων: Prooemium: Lettres synodiques du patriarcat de Constantinople de l'année 1590 sur l'institution du patriarcat en Russie // ABR. P. CIII).

¹³ Βλ. Συνοδικό Γράμμα συνταχθέν υφ' όλης της Οικουμενικής Συνόδου, που εστάλη με τον μητροπολίτη Τυρνόβου Διονύσιο με υπογραφές τριών Πατριαρχών (Κωνσταντινουπόλεως, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων), 19 αρχιεπισκόπων και 20 επισκόπων ότι αυτός ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας, όταν επισκεπτόταν τη Μόσχα με πρόσκληση του τσάρου Θεοδώρου Ιβανοβίτς, εγκατέστησε τον μητροπολίτη Ιῶβ Πατριάρχη της Ρωσίας και μετά την άφιξή του στην Βασιλεύουσα με κοινή όλων των Πατριαρχών Σύνοδο και γνώμη ενέκρινε διά παντός να υπάρχει στη Μόσχα ο πέμπτος Πατριάρχης και να εγκαθίσταται εκεί από τη Σύνοδο της Ρωσίας (στις 8 Μαΐου 1590) // РГАДА. Ф. 52. Оп. 2. № 5. Περί του κειμένου βλ. στο προοίμιο της εκδόσεως του Regel: Prooemium: Lettres synodiques du patriarcat de Constantinople de l'année 1590 sur l'institution du patriarcat en Russie // ABR. P. CII–CIV).

στήλη τέταρτη από πάνω¹⁴. Οι τρεις Πατριάρχες: Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας Β΄, Αντιοχείας Ιωακείμ και Ιεροσολύμων Σωφρόνιος έθεσαν τις υπογραφές τους, χωρίς όμως συμμετοχή του τετάρτου, εκείνου της Αλεξανδρείας.

Σύμφωνα, όμως, με την παλαιογραφική έρευνα, που διενήργησε ο Μπ. Φόνκιτς οι περισσότερες από τις μισές υπογραφές σε αυτό το Συνοδικό Γράμμα δεν είναι αυθεντικές (66 εκ των 106)¹⁵. Ορισμένες υπογραφές μπήκαν με το ίδιο χέρι, κάποιες τις έθεσαν επίσκοποι, οι οποίοι έλειπαν από τη Σύνοδο. Σύμφωνα με την παρατήρηση του Μπ. Φόνκιτς (ακολουθώντας τον Ι. Μαλισέφσκι¹⁶), οι Έλληνες ιεράρχες προσπάθησαν να δημιουργήσουν την εικόνα μιας αντιπροσωπευτικής Συνόδου, προκειμένου να ανταποκριθούν στο αίτημα εκ μέρους του Βασιλείου της Ρωσίας¹⁷. Είναι δυνατό επίσης ότι η αντιπροσωπευτικότητα της Συνόδου θα έπρεπε να τονίσει τον ιδιαίτερο ρόλο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως «πρώτου» τιμητικά ή ακόμη ως έχοντας το πρωτείο εξουσίας, το οποίο στην πραγματικότητα δεν διαθέτει.

Η θεμελιώδης διατύπωση περί «κεφαλής και αρχής»

Οφείλουμε να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή σε διάφορες εκδοχές εκείνης της πλέον επίμαχης και διφορούμενης φράσεως στο έγγραφο του 1591. Εκείνη η εκδοχή της, η οποία παρατίθεται στην απάντηση του Π. Ανδριοπούλου, αναφέρει ότι ο Πατριάρχης Μοσχοβίας, όπως και οι άλλοι Πατριάρχες, πρέπει να αντιμετωπίζει τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως «κεφαλὴν καὶ ἀρχήν». Εν τω μεταξύ, στην έκδοση του Regel χρησιμοποιείται η έκφραση «κεφαλὴν... καὶ πρῶτον»¹⁸.

Ας αρχίσουμε από την εξέταση των διαφορετικών αναγνώσεων: «ἀρχή» ή «πρῶτος». Στο θεολογικό πλαίσιο η «ἀρχή» ως έννοια έχει πολύ μεγάλο βάρος, που τονίζει τη θεμελιώδη διαφορά μεταξύ της «ἀρχῆς» (ως αἰτίου) και των παραγώγων της (αιτιατών). Στην αγιοπατερική θεολογία ο όρος «ἀρχή» διαδραμάτισε κομβικό ρόλο, ιδίως στην αγιοπατερική θεολογία περί Τριαδικού Θεού, όπου η λέξη «ἀρχή» υποδεικνύει πρωτίστως τον Θεό Πατέρα ως «ἀναίτιον αἶτιον» των δύο άλλων Υποστάσεων του Θεού Υιού και του Θεού Αγίου Πνεύματος. Στην καινοφανή ιδεολογία του πρωτείου τιμής και εξουσίας άρχισαν να γίνονται παραλληλισμοί μεταξύ της τριαδολογίας και της εκκλησιολογίας¹⁹, οι οποίοι όμως δεν ισχύουν. Ο όρος «πρῶτος» στην έκδοση του Regel ανταποκρίνεται καλύτερα στην καθιερωμένη συνοδική εκκλησιολογία, διότι «πρῶτος» δύναται να θεωρείται και ο πρώτος τιμητικά σύμφωνα με τα Ιερά Δίπτυχα, ακόμη κι εάν δεν είναι πρώτος ως προς την εξουσία.

¹⁴ Περί του μνημείου βλ. *Фонкич Б. Л.* Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σσ. 251–253.

¹⁵ Βλ. Αυτόθι, σ. 251–260. Ο Μπ. Φόνκιτς παραθέτει τον κατάλογο μερίδας των μη αυθεντικών υπογραφών (με παράθεση ορισμένης αποδεικτικής βάσεως): Αυτόθι, σ. 252.

¹⁶ *Мальшевский И. И.* Александрийский патриарх Мелетий Пигас и его участие в делах Русской Церкви: в 2 т. Т. 1. Киев, 1872, σ. 337.

¹⁷ *Фонкич Б. Л.* Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σσ. 253, 257.

¹⁸ *Litterae Ieremiae patriarchae Constantinopolitani et synodi ecclesiae orientalis constituentes in Russia patriarchatum* // ABR. P. 87.

¹⁹ Ιδιαίτερος δραστήρια ανέπτυξε αυτούς τους παραλληλισμούς ο αοίδιμος μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας.

Η πιο κομβική έκφραση «τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ» ἔχει τὴν ἀκόλουθη διευκρίνιση στο κριτικό εργαλείο του Regel: «καὶ κεφαλὴν αὐτοῦ litt., hic locus aqua corruptus esse videtur et posteriore manu falso refectus»²⁰. Ορισμένα χωρία ἀπὸ το παρακάτω κείμενο ἐπίσης υπέστησαν φθορές καὶ ενεγράφησαν μεταγενέστερα. Τούτο σημαίνει, οὕτως ἢ ἄλλως, ὅτι ἡ υπόδειξη ὅτι ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εἶναι «κεφαλὴ» ἐναντι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Μόσχας, εἰάν ἀκολουθήσουμε τὴν ἐκδοση τοῦ Regel, δύναται νὰ θεωρεῖται ἐσφαλμένη (ἢ πλαστογραφημένη) καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται στο ἀρχικό κείμενο, τὸ ὁποῖο δὲν διασώθηκε.

Καὶ πράγματι, στο πλαίσιο τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως κατανόησεως τοῦ 34^{ου} Αποστολικοῦ κανόνα ὁ ἐπίσκοπος θὰ ἐδύνατο νὰ θεωρεῖται κεφαλὴ σε ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἐκτὸς τοῦ ἀνώτατου, τοῦ οἰκουμενικοῦ²¹. Υπ’ αὐτὴ τὴν προσέγγιση ἡ ἀναφορά στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ὡς «κεφαλῆς» ἐπὶ πάντων μοιάζει ὡς ἡ πλέον πραγματικὴ καινοτομία.

Η ἀπὸ 12^{ης} Φεβρουαρίου 1593 Σύνοδος καὶ ἡ θέση τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ

Ἡ συνοδικὴ ἐκκλησιολογία ἐπιβεβαιώνεται ἐπίσης ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπὸ 12^{ης} Φεβρουαρίου 1593 Συνοδικῆς Πράξεως, ἡ ὁποία φυλάσσεται στο Κρατικό Ἱστορικό Μουσείο Μόσχας²². Σε αὐτὴ τὴν Πράξη ὑπάρχουν υπογραφές 42 ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Πράξη μεταφέρθηκε στὴ Μόσχα ἀπὸ τὸν γραμματέα Γρηγόριο Ἀφανάσιεφ²³.

Λεῖπει ἀπὸ τὴν Πράξη τοῦ 1592 ἡ περί μίας κεφαλῆς καὶ ἀρχῆς διδασκαλία. Πολύ περισσότερο, σε αὐτὸ τὸ ἐγγράφο θεμελιώθηκε ἡ καταρχὴν ἰσότητα καὶ ἰσοτιμία

²⁰ Litterae Ieremiae patriarchae Constantinopolitani et synodi ecclesiae orientalis constituentes in Russia patriarchatum // ABR. P. 87. Ἑλλ.: «Αὐτὸ τὸ σημεῖο φαίνεται νὰ ἔχει ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ τὸ νερό καὶ νὰ ἔχει ἀποκατασταθεῖ ἐσφαλμένως (ὡς ἐκδοχὴ «πλαστογραφικά» – σ.τ.σ.) ἀπὸ ἓνα μεταγενέστερο χέρι».

²¹ Διονυσίου Σλιόνου, *καθηγουμένου. Ποιος εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας*; Για τὸ ζήτημα τῆς περὶ τοῦ πρωτείου θεωρίας // URL: <https://www.romfea.gr/katigories/10-aropseis/57620-poiios-einai-i-kefali-tis-ekklisias>.

²² Τὸ υπογεγραμμένο πληρέστερο πρωτότυπο χειρόγραφο: Πράξεις τῆς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1593 περὶ ἰδρύσεως τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ ἐν τῇ Ῥωσίᾳ. Ἔτος 1593. // ГИМ. Син. гр. 198. Περί τοῦ ἐγγράφου βλ. Prooemium: Lettres synodiques du patriarcat de Constantinople de l'année 1590 sur l'institution du patriarcat en Russie // ABR. P. CIV· Φονκιχ Β. Л. Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σ. 258.

Τὸ πρῶτο τμήμα τοῦ ἐγγράφου (χωρὶς υπογραφές) ἐξέδωσε ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος Β΄ Νοταρᾶς: Acta Consilii Constantinopolitani anno 1593 (partim) // Τόμος ἀγάπης / ἔκδ. Δοσίθεος Β΄ Νοταρᾶς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Ἰάσιον, 1698, σ. 638–647. Ἐπανεκδοση: Σάθας, σσ. 82–92. Καὶ στὴ μεν καὶ στὴ δε ἐκδοση ἔλειπαν οἱ υπογραφές (ἀναλυτικότερα περὶ κειμενολογικῶν ζητημάτων βλ. Φονκιχ Β. Л. Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σ. 257, σημ. 38).

Βλ. Prooemium: Lettres synodiques du patriarcat de Constantinople de l'année 1590 sur l'institution du patriarcat en Russie // ABR. P. CIV.

²³ Βλ. Φονκιχ Β. Л. Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σ. 257.

του Πατριάρχη Μόσχας με τους επικεφαλής των άλλων κατά τόπους Εκκλησιών: «...ἀδελφὸν τε εἶναι καὶ λέγεσθαι τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν μετὰ ταύτης τῆς ἐπωνυμίας, ὁμοταγῇ καὶ σύνθρονον, ἴσον τε τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξίᾳ...»²⁴. Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας επιβεβαίωσε αυτή και άλλες διατάξεις: «Τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρότερον καὶ ἐπράξαμεν καὶ ἐγγράφως ἐδηλώσαμεν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ»²⁵. Στις συνεδριάσεις της Συνόδου το 1593 συμμετείχε ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Μελέτιος Πηγάς, ο οποίος ήταν αδιαμφισβήτητος υπέρμαχος της συνοδικῆς εκκλησιολογίας. Υποστήριξε την ισοτιμία του Πατριάρχη Μόσχας με τους υπόλοιπους τέσσερις Πατριάρχες: «καὶ τὴν ἀκόλουθον τάξιν, ὁμοταγῇ δηλονότι τῶν ἐπιλοίπων πατριαρχικῶν <θρόνων> τῶν ὀρθοδόξων»^{26,27}. Η γνώμη του Πατριάρχη Μελετίου και πριν τη Σύνοδο του 1593 είχε μεγάλη βαρύτητα και απέκλειε το ενδεχόμενο της συνοδικῆς εγκρίσεως της ιδέας μιας εκκλησιαστικῆς μοναρχίας στην ορθόδοξη Ανατολή.

Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Μελέτιος απορρίπτοντας την ιδέα της επίγειας μοναρχίας στην Εκκλησία, αναγνώριζε τον βασιλιά της Μοσχοβίας ως μόνον ανεξάρτητο ορθόδοξο ηγεμόνα και φύλακα της ορθοδόξου πίστεως²⁸. Ἐτσι, το 1592 ἔγραψε στον τσάρο Θεόδωρο Ιβανοβίτς:

²⁴ Σάθας, σ. 88:31–33. Βλ. επίσης: *Ермилов П. В. Учреждение московского патриаршества и Константинопольские соборы 1590 и 1593 гг. // ВВ. 2019. Т. 103, σ. 167.*

²⁵ Σάθας, σ. 89:5–7.

²⁶ Από την επιστολή του Πατριάρχη Μελετίου στον Πατριάρχη Ιώβ (*Meletius patriarcha Alexandrinus. Epistula 30 // ABR. P. 97:14–16*).

²⁷ Ομιλώντας περί αυτού είναι σημαντικό να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στην τύχη της εκφράσεως «κεφαλὴ καὶ ἀρχή» από το κείμενο του 1590: η Σύνοδος του 1593 εκ των πραγμάτων εξουδετέρωσε αυτές τις εκφράσεις υπό την ενδεχόμενη έννοιά τους ως πρωτείου εξουσίας του Κωνσταντινουπόλεως. Κατά τον ιερέα Παύλο Γερμίλοφ, ένα εκ των σπουδαίων αποτελεσμάτων της Συνόδου του 1593 ήταν ότι «...με την ακύρωση των εκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων του 1590 ο Μελέτιος προσπάθησε εξ ολοκλήρου να αποκηρύξει την μη κανονική ιδέα περί υπεροχής και πρωτείου ενός εκ των Πατριαρχῶν στην Εκκλησία, κατά της οποίας τασσόταν με συνέπεια σε πολυάριθμα θεολογικά του έργα. Η Σύνοδος καθόρισε σαφώς την εφαρμογή της αρχῆς του πρώτου επισκόπου στο περιφερειακό επίπεδο, αποκλείοντας το ενδεχόμενο της διαδόσεώς της σε ὅλη την Εκκλησία. Στην Πράξη του τονίσθηκε ὅτι ο Πατριάρχης Μόσχας ἔπρεπε **«τῆς δε παροικίας ἐκείνης Μοσκόβου καὶ πάσης Ῥωσσίας καὶ τῶν Ὑπεροβορείων μερῶν κεφαλὴν εἶναι καὶ ἐπιγινώσκεσθαι, κατὰ τὸν τριακοστὸν τέταρτον τῶν ἀγίων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων»** (δική μας η δίπαχη υπογράμμιση – σ.τ.σ.). Καμία υπεροχή ἐπ’ αὐτοῦ δεν προβλέπεται πλέον, διότι ὅλοι οἱ Πατριάρχες ἴσοι εἶναι «τε τῇ τάξει καὶ τῇ ἀξίᾳ», και τοῦτο σημαίνει ὅτι κανεὶς ἐξ αὐτῶν ἐξ ὀρισμοῦ δεν μπορεί να ανυψώνεται τῶν ἄλλων» (*Ермилов П. В. Учреждение московского патриаршества и Константинопольские соборы 1590 и 1593 гг. // ВВ. 2019. Т. 103, σ. 168*). Βλ. το χωρίο, που παρατίθεται ἀπὸ τον π. Παύλο με τη λέξη «κεφαλὴν» στο κείμενο της αποφάσεως του 1593.: Σάθας, σ. 88:21–24.

²⁸ Αυτή η προσέγγιση είναι χαρακτηριστική και της επιστολῆς του 1561 του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, η οποία επικυρώνει το αξίωμα του τσάρου στον Ιωάννη τον Τρομερό: («...τούτου χάριν προφανῶς συμφέρει τὸ εἶναι καὶ προκτεῖσθαι βασιλέα εὐσεβῆ καὶ ὀρθόδοξον, διὰ τινὰ ἀρχὴν καὶ θεμέλιον ἀρραγῇ, ὥτινι καὶ σύμπας λαὸς καὶ τὸ ὑπήκοον ἔπεσθαι εἴωθεν, καὶ τοῦτον μιμεῖσθαι κατὰ δύναμιν ἐν ἐργασίᾳ παντὸς ἀγαθοῦ, οἷον τὶ ἀποτέλεσμα ἐξερχομένον ἀπ’ αἰτίας ἀγαθῆς καὶ βασιλικῆς ὡς εἴρηται...») (*Diploma synodale authenticum [anno 1561] // Γράμμα του 1561, σ. 13*).

«...ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία καὶ τὰ τέσσαρα πατριαρχεῖα τῶν ὀρθοδόξων οὐκ ἔχουσιν εἰ μὴ τὴν βασιλείαν σου ὥσπερ ἄλλον νέον μέγαν Κωνσταντῖνον...»²⁹

Κατὰ τὴν ἐκτίμησίν του, ἀκριβῶς στὴ Μοσχοβία θὰ ἐδύνατο νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἐστία τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, πράγμα που ἐπίσης υπογράμμιζε τὸν ἰδιαίτερο ρόλο καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ρωσίας, που καλεῖτο νὰ διατηρήσῃ τὴ θεολογικὴ παιδεία:

«Κατάστησον παρὰ σοί, βασιλεὺς, φροντιστήριον μαθημάτων Ἑλληνικῶν, ζώπυρον τῆς σοφίας τῆς ἱερᾶς, ὅτι παρ’ ἡμῖν ἐκ βάθρων κινδυνεύει ἀφανισθῆναι ἡ τῆς σοφίας πηγὴ»³⁰.

Το ἀσυμβίβαστο τῆς διατυπώσεως περὶ «κεφαλῆς καὶ ἀρχῆς» στὴ συνοδικὴ ἀρχὴ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας

Ὅμως, λαμβάνοντας ἰδιαίτερως ὑπόψη τὸ δόγμα, που ἐξέθεσε ὁ ἱερέας Παῦλος Γερμίλοφ, ἡ ὑπόδειξη στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ὡς «κεφαλὴν» ἐναντὶ ὅλων τῶν Πατριαρχῶν θὰ ἐδύνατο νὰ ἔχει θέση στὸ πρωτότυπο κείμενο τοῦ 1590. Σύμφωνα με τὰ συμπεράσματα τοῦ π. Παύλου, ἡ Σύνοδος τοῦ 1590 προσπάθησε νὰ υλοποιήσῃ τὸ ἐλληνο-ρωσικὸ σχέδιο ἀποκαταστάσεως τῆς Πενταρχίας. Σὲ αὐτὸ τὸ σχέδιο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ τὸν πρῶτο ρόλο ἀντὶ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθεῖ δια παντός ἀπὸ τὴν Πενταρχία καὶ νὰ χάσῃ τὴν πρώτη θέση, που εἶχε διατηρηθεῖ γιὰ ἐκεῖνον, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης Μόσχας (ανεξαρτήτως τῆς θέσεώς του στὰ Ἱερά Δίπτυχα) θὰ ἔπρεπε νὰ διαδραματίζει στὴν οὐσία τὸν ρόλο τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὡς Πατριάρχης τῆς βασιλείας, που κυβερνεῖτο ἀπὸ ὀρθόδοξο τσάρο ὡς ἀνάλογο τοῦ αυτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Ἐχοντας ἐξετάσει σειρὰ κειμένων, ὁ συντάκτης καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Σύνοδος τοῦ 1590, ἡ ὁποία ὄχι τυχαίᾳ ἀποκλήθηκε «οἰκουμενική», ἐπεδίωκε σὲ συνοδικὸ ἐπίπεδο νὰ ἐδραιώσῃ τὸ πρωτεῖο τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης³¹. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων αὐτὸ μπορεῖ νὰ υποδεικνύει ἐμμέσως καὶ ἡ ἐκφραση «ἀποστολικὸς θρόνος Κωνσταντινουπόλεως» στὸ ἐγγράφο τοῦ 1590, κατ’ ἀναλογίαν καὶ σὲ ἀντιστάθμιση πρὸς τὸν θρόνο τῆς Ρώμης, που ξέπεσε, ἀλλὰ ὡστόσο ἀνάγει τὴν ἱστορία τοῦ στὸν Ἀπόστολο Πέτρο³². Ὅμως καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὸ κείμενο:

«...καὶ ἵνα κεφαλὴν καὶ πρῶτον/ἀρχὴν ἔχῃ αὐτὸς (δηλαδή ὁ Πατριάρχης Μόσχας – σ.τ.σ.) τὸν Ἀποστολικὸν Θρόνον τῆς τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι», —

²⁹ *Meletius patriarcha Alexandrinus*. Epistula 23 // ABR. P. 94:29–95:2.

³⁰ *Meletius patriarcha Alexandrinus*. Epistula 31 // ABR. P. 101:24–27.

³¹ *Ермилов П. В.* Учреждение московского патриаршества и Константинопольские соборы 1590 и 1593 гг. // ВВ. 2019. Т. 103, σσ. 159–160.

³² Ὁ θρόνος τῆς Ρώμης ἀποκαλεῖτο «ἀποστολικὸς θρόνος» (*apostolica sedes*) ἤδη κατὰ τὸν 4^ο αἰ. μ.Χ. (*Королев А. А., Ломакин Н. А.* Кафедра апостола Петра // ПЭ. 2013. Т. 32, σ. 106). Ὁ θρόνος τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου-Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους: ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος αὐτῆς τῆς πόλεως ἦταν ὁ Ἀπόστολος Στάχυς, τὸν ὁποῖο μετὰ τὴν σειράν του ἐνθρόνισε ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος (βλ. στὴν ἐπίσημη ἱστοσελίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: Σύντομο Ἱστορικὸ Σημείωμα. URL: <https://ec-patr.org/oikoymeniko-patriarxeio/istoria/syntomo-istoriko-patriarxeiou/>

αν και έχει δικαίωμα ύπαρξης, αποτελεί ωστόσο μια προφανή καινοτομία έναντι τόσο της προγενέστερης, όσο και της μεταγενέστερης παραδόσεως: στην Ανατολή τα αποκλειστικά προνόμια του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (προπαντός, το δικαίωμα της εκκλήτου) ουδέποτε ήταν αποδεκτά από όλες τις κατά τόπους Εκκλησίες και αποτελούσαν άκρως επίμαχο ζήτημα³³.

Την ίδια στιγμή δύναται κανείς να αποδεχθεί την εικασία του ιερέα Π. Γερμίλοφ μόνο με μια διευκρίνιση (η οποία υπονοείται από αυτόν, αλλά δεν διατυπώθηκε απευθείας: ως πρωτείο της Κωνσταντινουπόλεως στο έγγραφο δεν θα edύνατο να κατανοείται το πρωτείο εξουσίας και ακόμη και αν υπονοείτο με κάποιο σκοπό³⁴, η διατύπωση ενός τέτοιου πρωτείου δεν θα μπορούσε να έχει πραγματική ισχύ. Άλλωστε, στην ορθόδοξη Ανατολή μετά την απόσχιση της Ρώμης, δηλαδή από τα μέσα του 11^{ου} αι., η Κωνσταντινούπολη πολεμούσε εντατικά την ιδέα του πρωτείου του Πάπα της Ρώμης. Οι ίδιοι οι Πάπες της Ρώμης εξακολουθούσαν να αποδίδουν στον εαυτό τους το πρωτείο τιμής και εξουσίας σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι πριν την απόσχιση της Ρώμης. Ειδικότερα, τούτο αποτυπώθηκε στην αξίωση να αποδέχεται εκκλήτους προσφυγές στο επίπεδο του ανώτατου δικαστικού θεσμού. Στην ορθόδοξη όμως Ανατολή, απορριπτόταν αυτού του είδους η προσέγγιση, ως μη συνάδουσα προς τη συνοδική εκκλησιολογία. Εάν ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμίας συμμεριζόταν τη συνοδική εκκλησιολογία της ορθοδόξου Ανατολής, τότε ακόμη και όταν διεκδικούσε την πρώτη θέση στην Πενταρχία (την οποία εμπράκτως κατείχε ούτως ή άλλως), θεωρητικά δεν θα έπρεπε να επιδιώκει το πρωτείο εξουσίας, το οποίο κατέληξε κύρια πέτρα του σκανδάλου στις σχέσεις της Ρώμης και της Ανατολικής Εκκλησίας.

Επομένως ακόμη και αν η εν λόγω διατύπωση περί της «κεφαλής και αρχής» ή της «κεφαλής και πρώτου» είναι αυθεντική (λ.χ. εάν το σβησμένο κείμενο είναι ταυτόσημο με το συμπληρωθέν), μπορεί εξίσου να υποδηλώνει το πρωτείο τιμής, και εάν ακόμη υπονοείτο το πρωτείο εξουσίας, με αυτή την έννοια η παρούσα έκφραση δεν θα είχε ισχύ: ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δεν διέθετε πραγματική εξουσία επί των άλλων παλαιφάτων πατριαρχείων, με τα οποία εξισώθηκε ο Πατριάρχης Μόσχας ενώπιον της «κεφαλής» ως κατά τιμή πρώτου, του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

³³ Βλ. τα άρθρα: *Διονυσίου Σλιόνοφ, καθηγ. Ποιος είναι η κεφαλή της Εκκλησίας; Για το ζήτημα της περί του πρωτείου θεωρίας* // URL: <https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/57620-pois-einai-i-kefali-tis-ekklisias>, *Διονυσίου Σλιόνοφ, καθηγ. Κριτική της θεωρίας περί πρωτείου τιμής και εξουσίας εξ απόψεως της ορθοδόξου Εκκλησιολογίας* // URL: <https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/56266-kritiki-tis-theorias-peri-proteiou-timis-kai-eksousias>.

³⁴ Όπως προαναφέρθηκε ανωτέρω με επίκληση του Μπ. Φόνκιτς, σε αυτό το έγγραφο του 1590 η πλειονότητα των υπογραφών ήταν πλαστογραφημένες (Фонкич В. Л. Греческие грамоты советских хранилищ // ППК. 1974, σσ. 251–260), γεγονός που συνηγορεί υπέρ της επιδιώξεως των ενδεών εκκλησιαστικών Αρχών του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως να δημιουργήσει στη Μόσχα εντύπωση περί αντιπροσωπευτικότητας της Συνόδου και σύντομα να λάβει οικονομική βοήθεια από τη Μόσχα (Αυτόθι, σ. 253, 257). Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ενδιαφερόταν τόσο πολύ για την υποστήριξη του Βασιλείου της Μοσχοβίας, με μεγάλη πιθανότητα μπορεί κανείς να υποθέσει ότι η διατύπωση περί του πρωτείου τιμής της Κωνσταντινουπόλεως συνειδητώς ή ασυνειδητά ενισχύθηκε με σκοπό να επηρεασθεί η Μόσχα.

Με άλλα λόγια, στην από 8^{ης} Μαΐου 1590 Επιστολή, κατά πάσα πιθανότητα δεν υπήρχε αναφορά περί του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως κεφαλής όλων των Πατριαρχών, συμπεριλαμβανομένου και εκείνου της Μόσχας. Εάν ωστόσο χρησιμοποιείτο εκεί η εν λόγω διατύπωση, που σβήστηκε και στη συνέχεια επακριβώς αποκαταστάθηκε από μεταγενέστερο γραφέα, η υπόδειξη της κεφαλής άρχισε να αντιμετωπίζεται ως υπόδειξη στο πρωτείο τιμής, αλλά όχι εξουσίας, διότι η ριζική υπεροχή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως επί των άλλων, αν και θα εδύνατο να υλοποιηθεί στην πράξη με την υποστήριξη της Υψηλής Πύλης, ήταν από θεολογικής και ιεροκανονικής απόψεως αδιανόητη στις σχέσεις των Πατριαρχών της ορθοδόξου Ανατολής εκείνης της εποχής όπως και καθ' όλη τη διάρκεια της εκκλησιαστικής παραδόσεως.

Αυτή η κατάσταση πραγμάτων καθίσταται πολύ καλά ορατή και από το ακόλουθο περιστατικό της ιστορίας των σχέσεων των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών στα τέλη του 17^{ου} αι., κατά την εποχή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρά.

1. Η θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου Β' Νοταρά (έτος 1686)

Η από αρχών Απριλίου 1686 επιστολή του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσιθέου στον Πατριάρχη Μόσχας Ιωακείμ σε πλήρη και αλλοιωμένη εκδοχή

Στο άρθρο μας γράψαμε ότι ένας από τους λαμπρότερους εκφραστές της αρχής της συνοδικότητας στην Εκκλησία και πιο ανελέητος επικριτής του πρωτείου τιμής και εξουσίας της Κωνσταντινουπόλεως ήταν ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δοσίθεος. Απαντώντας στα παραπάνω ο Π. Ανδριόπουλος μάς αποδίδει την επιδίωξη να εδραιώσουμε τις αξιώσεις του Πατριαρχείου Μόσχας επί του πρωτείου εξουσίας, τις οποίες δεν αναγνωρίζουμε, ούτε υποστηρίζουμε και προσπαθεί να ανασκευάσει αυτές τις ανύπαρκτες αξιώσεις. Για τον σκοπό αυτό ο Ανδριόπουλος παραθέτει την επιστολή του Πατριάρχη Δοσιθέου στον Πατριάρχη Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών Ιωακείμ, όπου ασκείται κριτική στη χειροτονία από τον τελευταίο του μητροπολίτη Κιέβου Γεδεών. Με αυτό ο Ανδριόπουλος επιδιώκει να αποδείξει ότι ο Πατριάρχης Δοσίθεος κατηγορεί τον Πατριάρχη Ιωακείμ: πρώτον, για την αγνωμοσύνη έναντι της Κωνσταντινουπόλεως για το ό,τι αναβάθμισε την Εκκλησία της Μόσχας στο επίπεδο του Πατριαρχείου, και δεύτερον, ότι ο Πατριάρχης Ιωακείμ με την ως άνω πράξη επιβουλεύθηκε το νόμιμο έδαφος της Κωνσταντινουπόλεως, την Ιερά Μητρόπολη του Κιέβου (ας υπενθυμίσουμε ότι οι σημερινές αναταραχές εντός της Εκκλησίας άρχισαν ακριβώς με την παράνομη απόφαση του Φαναρίου να ανακαλέσει την μεταβίβαση της Ιεράς Μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, να την ανακαταλάβει και να ιδρύσει στη θέση της την «Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας»).

Παραθέτουμε το κείμενο, που παρουσιάζει ο Π. Ανδριόπουλος:

«Ίσως έπιθυμείτε, ίνα και την Ίερουσαλήμ καταστήσωμεν ύμετέραν έπισκοπήν καί νίπτωμεν τούς πόδας ύμῶν... Μήπως είναι μικρόν τὸ ὅτι ἡ Μητρόπολις Μόσχας προεβιβάσθη εἰς Πατριαρχεῖον καὶ ἐκλέγεσθε ὑπὸ Συνόδου καὶ θεωρεῖσθε ὑφ' ὧν Πατριάρχης;... Ἄλλ' ἐπεθυμήσατε καὶ ξένην ἐπαρχίαν! Θά ἦτο ἱκανόν νὰ μείνητε ἐπίτροπος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν Μητροπολίτην Κιέβου. Λέγετε δὲ ὅτι ἦτο ἀνάγκη καὶ ἐχειροτονήσατε τὸν Μητροπολίτην Κιέβου,

ἡμεῖς ὅμως νομίζομεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ἀλλὰ φιλοκτημοσύνη. Ἄνευ δὲ ἀνάγκης διατὶ νὰ μεταίρωνται τὰ ὅρια τῶν πατέρων; Τίς δύναται τοῦτο νὰ συγχωρήσῃ; Πράξαντες τοῦτο, ἄνευ οὐδεμίας ἀνάγκης, ἀλλὰ πρὸς ἱκανοποίησιν μόνον τῆς ὑμετέρας φιλοδοξίας ἀντὶ ἀγαθοῦ προξενεῖτε κακὸν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ Εκκλησίᾳ...»³⁵.

«Κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν πατέρων αἱ ἐπαρχίαι δέον νὰ μένωσιν ἀπρόσβλητοι ἐν τοῖς ἑαυτῶν ὁρίοις, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἐπίσκοπος δικαιοῦται νὰ ζητῇ ἐξουσίαν ἐν ξένῃ ἐπαρχίᾳ, ἀλλ' ὑμεῖς ζητεῖτε νὰ καταλάβητε ξένην ἐπαρχίαν. Οὐδαμῶς δύνασθε νὰ δικαιολογήσητε τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἀλλὰ μόνον ὄνειδος παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἁμαρτία παρὰ τοῦ Θεοῦ θὰ πέσῃ ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου ὀνόματος»³⁶.

Ο ἴδιος ο συντάκτης δὲν αναφέρει ἀπὸ που ἀκριβῶς δανείσθηκε τὰ ἐν λόγῳ χωρία, ἀλλὰ τούτο ἐντοπίζεται εὐκόλα: στο δημοσίευμα τοῦ γνωστοῦ οπαδοῦ τοῦ πρωτείου τιμῆς καὶ ἐξουσίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως δημοσιογράφου Ἀνδρέα Λουδάρου³⁷ στις 23 Οκτωβρίου 2018 παρατίθεται τὸ ἴδιο κείμενο ἀπὸ τὴν ἐπιστολή, ὅπως καὶ στὸν Ἀνδριόπουλο χωρὶς οὔτε αὐτός νὰ παραπέμπει σὲ συγκεκριμένη πηγή³⁸, ἀλλὰ με ἓνα ἀκρῶς ἐχθρικό σχόλιο ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἐπίπληξη τοῦ προκαθημένου τῆς πρεσβυγενούς Σιωνίτιδας Εκκλησίας πρὸς τὸν νέο Πατριάρχη τῆς Ρωσίας ἦταν αὐστηρή. Τὸν ἐπιπλήττει σὲ κάθε φράση γράφοντας μάλιστα πῶς ξεπέρασε τὰ ὅρια ποὺ ἔθεσαν οἱ πατέρες τῆς Εκκλησίας καὶ προκάλεσε κακὸ στὴν Εκκλησία»³⁹. Ὅμως ἡ αὐθεντικὴ πηγή τοῦ κειμένου, ποὺ εἶναι ἡ ἐπιστολή, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴ συλλογὴ κειμένων ὑπὸ τὸν ἀριθμὸ 205⁴⁰ καὶ χρονολογεῖται τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1686, εἶναι πολὺ ηπιότερου καὶ διακριτικοῦ χαρακτήρα καὶ ἐπίσης (κάτι ποὺ εἶναι ἰδιαίτερος σημαντικό) ἔχει ἀπολύτως διαφορετικὸ νόημα. Πολὺ περισσότερο, κατὰ τὴν ἀντιπαραβολὴ τῶν χωρίων με τὴν πηγή, καθίσταται σαφές ὅτι τὰ χωρία παρατίθενται ἀπὸ τὸν Λουδάρου καὶ τὸν Ἀνδριόπουλο με ἀρκετὴ ἀταξία, ἐνῶ ὀρισμένες ἐκφράσεις, ποὺ παραθέτουν, δὲν ὑπάρχουν στὴν ἐπιστολή.

Ἀκολουθεῖ τὸ πλήρες ἀπόσπασμα ἐκείνου τοῦ τμήματος τῆς ἐπιστολῆς, ποὺ εἶναι ἐπὶκαιρο γιὰ τὸ θέμα μας:

«Χ(ριστό)ς ἀνέστη!

³⁵ Ἀνδριόπουλος Π. Α. Ἀπάντηση στὸν «εκκλησιολόγο» Διονύσιο Σλιόνουφ. URL: <https://fosfanariou.gr/index.php/2023/04/18/apantisi-ston-ekklisiologo-dionisio-slionov/>).

³⁶ Αὐτόθι.

³⁷ Συντάκτης 1327 δημοσιευμάτων στὴν ἱστοσελίδα orthodoxia.info (βλ. Ἀνδρέας Λουδάρος. URL: <https://orthodoxia.info/news/author/andreas-loudaros/>).

³⁸ Λουδάρου Α. Ἱστορικὴ ἐπιστολή: Ὅταν ὁ Ἱεροσολύμων ἐπέπληττε τὸν Μόσχας γιὰ τὸ Κίεβο ρωτώντας τὸν ἀν ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ... πλύνουν τὰ πόδια. URL: <https://orthodoxia.info/news/ιστορικη-επιστολη-otan-o-iero-solymon/>

³⁹ Λουδάρου Α. Ἱστορικὴ ἐπιστολή: Ὅταν ὁ Ἱεροσολύμων ἐπέπληττε τὸν Μόσχας γιὰ τὸ Κίεβο ρωτώντας τὸν ἀν ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ... πλύνουν τὰ πόδια. URL: <https://orthodoxia.info/news/ιστορικη-επιστολη-otan-o-iero-solymon/>.

⁴⁰ № 205. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II (Нотары) патриарху Московскому Иоакиму с обоснованием неправомочности подчинения Киевской митрополии власти патриарха Московского (Ἔτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὸν Πατριάρχη Μόσχας Ἰωακεῖμ με τεκμηρίωση τοῦ ἀναρμόδιου τῆς ὑποταγῆς τῆς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ πατριάρχου Μόσχας) // ВКМ. 2019, σ. 673–675 (ἐλληνικὸ κείμενο), σ. 675–679 (σλαβονικὸ κείμενο).

Δοσίθεος τῷ ἐλέῳ Π(ατ)ριάρχῃ τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἰ(ερουσα)λὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης.

<...>

Ἡ ἀδελφικὴ σου ἀγάπη ἐχειροτόνησε **μ(ητ)ροπολίτην Κυέβου** (ἐδῶ καὶ στο ἐξῆς με δίπαχη γραμματοσειρά τονίσαμε ἐκεῖνα τα σημεῖα, που ἀντιστοιχοῦν στα χωρία στον Λουδάρο καὶ τον Ἀνδριόπουλο – σ.τ.σ.), καὶ ὀρίζει ὅτι **ἀνάγκη ἦτον νὰ γένη ἔτζη**, καὶ ὡσὰν ἦτον κατ' οἰκονομίαν καλὰ τὸ ἐκάμετε, ὡς ἐζήτεις ἓνα γράμμα συγχώρησιν εἰς τὰ γινόμενα, καὶ ἓνα γράμμα εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ πείθωνται τὸν μ(ητ)ροπολίτην, καὶ ὡσὰν ἦτον μάλιστα μὲ γνώμην τῆς καθόλου ἐκκλησίας, ἡμπορούσαμεν νὰ τὸ κάμωμεν εὐκολώτερα, καθὼς καὶ ὅταν ἦλθεν ὁ ἱεροδιάκων Μελέτιος, ὑπερετήσαμεν μὲ προθυμίαν, ἐπειδὴ καὶ ὅσα ἔγιναν τότε, ἐτελειώθηκαν μὲ τὸ χέρι τὸ ἐδικόν μας, ἐπειδὴ ὁ μακαρίτης γέρων ἐφοβᾶτον νὰ ἐπιχειρισθῇ εἰς αὐτά, καὶ δὲν σώνει ὁποῦ ἐγένεν ἡ **μ(ητ)ρόπολις τῆς Μοσχοβίας πατριαρχεῖον, καὶ ἔδωκε καὶ ἡ ἐκκλησία θέλημα νὰ χειροτονᾶται** (ὁ Πατριάρχης Μόσχας – σ.τ.σ.) **ὑπὸ τῆς ἰδίας συνόδου. διὰ νὰ τιμᾶται μὲ ὅλα τὰ πατριαρχικὰ προνόμια, μόνον ζητεῖτε νὰ πάρετε ξένην ἐπαρχίαν.** καὶ τί εὐλογον αἰτίαν ἡμπορεῖτε νὰ εἰπῆτε καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀν(θρώπ)ους, ὁποῦ ἂν χειροτονᾷ ὁ Μοσχοβίας π(ατ)ριάρχης τὸν Κυέβου, κυβερνοῦνται οἱ καζάκοι καλὰ. καὶ ἂν χειροτονᾶται ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως π(ατ)ριάρχην, δὲν κυβερνῶνται καλὰ, καὶ μάλιστα ὁποῦ ἡ ἀλλοτρίωσις τῆς ἐπαρχίας, θέλλει νὰ προξενήσῃ μεγάλα κακὰ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Λεχίας, καὶ ὅτι ἂν στείλλουν ἀπὸ τὴν Λεχίαν, ἢ Ὀκραίναν καὶ ζητήσουν ἄλλον μ(ητ)ροπολίτην, εὐθὺς χειροτονοῦσιν ἄλλον, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ νὰ μὴ ἦτον, τίς ἢ αἰτία νὰ ἀποσπάσετε ξένην ἐπαρχίαν. Δὲν εἶναι ἐντροπὴ ἀπὸ τὸν κόσμον, δὲν εἶναι ἁμαρτία εἰς τὸν Θεόν, νὰ στέλνετε ἄσπρα νὰ εὐγάνετε τοὺς ἀν(θρώπ)ους ἀπὸ τὸν νοῦν τους, νὰ πέρνετε γράμματα ἐναντία τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Θεοῦ, μᾶς ἐμήνυσεν ὁ ἐλτζῆς ὅτι γράμμα δὲν μᾶς ἤφερεν, ἀμὴ τοῦ ἐπαράγγειλαν νὰ μᾶς δώκῃ ἐλεημοσύνην ἂν τοῦ δώκωμεν γράμμα καθὼς θέλλει, καὶ ἂν δὲν τοῦ δώκωμεν νὰ μὴ μᾶς δώκῃ, **καὶ ἡμεῖς ἂν ἦτον τίποτα ἀναγκαῖον νὰ γένη αὐτὸ ὁποῦ ζητεῖτε, καὶ τὴν Ἰ(ερουσα)λὴμ ἐκάμναμεν ἐπισκοπὴν, καὶ τὰ ποδάρια σας ἐπλύνσαμεν,** καθὼς καὶ ὁ Χ(ριστὸς) ἔκαμε πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, **ἀμὴ χωρὶς ἀνάγκη διατὶ νὰ μετασαλεύωνται τῶν πατέρων οἱ ὅροι, καὶ ποῖος ἡμπορεῖ αὐτὰ νὰ τὰ συγχωρᾷ.** Σιμᾶ ἐκόνευσεν ὁ ἐλτζῆς εἰς ἡμᾶς, καὶ ἤρχετον κάποιος ἀρχιμανδρίτης ἀγιорίτης ἐκ μέρους τοῦ Διονυσίου (Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως – σ.τ.σ.) καὶ ἐζήτηι ἄσπρα ἀπὸ τὸν ἐλτζήν, καὶ κατόπι νὰ τοῦ δώκῃ τὰ γράμματα, καὶ ὁ ἐλτζῆς ἀπεκρίθη, ὅτι πρῶτον νὰ τοῦ δώκῃ τὰ γράμματα, καὶ ὕστερον νὰ πάρῃ τὰ ἄσπρα, καὶ ἦτον εὐκολώτερον νὰ χειροτονήσετε μ(ητ)ροπολίτην χωρὶς γνώμην, παρὰ νὰ στείλλετε ἄσπρα νὰ ζητᾶτε συγχώρησιν, ὅτι εἶναι φανερὴ σιμωνία, καὶ μήτε ἡ συγχώρησις εἶναι συγχώρησις, μήτε τὰ γράμματα, γράμματα, ἂν ζητῆται τὸ κατὰ Θεόν, ὅτι ὁ ἓνας δὲν συγχωρεῖ καὶ μάλιστα μὲ ἄσπρα, μόνον ὅλοι, καὶ οἱ ὅλοι πάλιν συγχωροῦν ὅχι ἀπλῶς, ἀλλ' ὅταν εἶναι ἀνάγκη, **ἀμὴ ἐδῶ ἀνάγκη δὲν εἶναι, ἀλλὰ φανερά πλεονεξία,** καὶ καταφρόνησις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἔφθανε τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγάπην **νὰ εἴσαι ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, νὰ τὸν ἐξετάζῃς τὸν Κυέβου, νὰ τὸν προστάζῃς, νὰ τὸν κρίνῃς, καὶ νὰ τὸν ἀνακρίνῃς ὡς ἴδιος οἰκοκύρης, καὶ ἦτον καὶ τιμὴ ἐδική σας, καὶ τὰ προνόμια τῶν ἐκκλησιῶν, ἔστεκαν ἀδιάσειστα,** καὶ ἦτον καὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς

μ(ητ)ροπόλεως εἰρηνικοί, καὶ ἔτζη συμβουλευόμεν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἀνεπίληπτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χ(ριστο)ῦ, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Κ(υρίου), καὶ νὰ μὴ ἀγανακτῇ ὁ Θεὸς εἰς τὰ τοιαῦτα πράγματα, καὶ ἂν θέλλετε νὰ ἔχετε τὸ θέλημά σας, ἡξεύρετε ὅτι θέλημα τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι, καὶ καθὼς ἡμεῖς δὲν θέλλομεν νὰ κοινωνήσωμεν εἰς τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἔτζη δὲν θέλλομεν μήτε ὑμᾶς νὰ εἴστε ὑποκείμενοι εἰς αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν, ἡμεῖς περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἐγράψαμεν πλατύτερον εἰς τὸ γράμμα τῶν ἁγίων βασιλέων (Ιωάννη καὶ Πέτρου, υἱῶν του τσάρου Αλεξίου Μιχαηλοβίτζη κατὰ τὴν αντιβασιλεία τῆς κόρης του τελευταίου Σοφίας - σ.τ.σ.), καὶ καθὼς θέλλετε, κάμετε.

Τοὺς ἱερωτάτους καὶ θεοσεβεστάτους ἁγίους μ(ητ)ροπολίτας ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους τοὺς εὐρισκομένους περὶ τὴν σὴν ἀγιότητα, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀδελφούς, εὐχόμεθα, καὶ εὐλογοῦμεν, καὶ ὁ πανάγαθος Θεός, σώσοι, στηρίξοι, καὶ διαφυλάξοι ὑμᾶς ἀνωτέρους παντὸς ἐναντίου, εἰς χρόνους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς.

Ἡ ἀδελφική σου ἀγάπη, ἂν εἶναι τούτη ἡ δουλεία ἐκ μέρους σου, **πάσχεις νὰ σοῦ ἀπομείνῃ ὄνομα κατόπιν εἰς τὴν Μοσχοβίαν, πῶς ἔκαμες τοιοῦτον ἔργον, ἀμὴ τὸ δίκαιον καὶ τὸ εὐλογον εἶναι καὶ εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα εἰς τὸ κριτήριον τοῦ Θ(εο)ῦ**, νὰ εἴχετε ὄνομα πῶς φυλάττετε τῆς ἐκκλησίας τοὺς ὅρους, πῶς ἀκολουθατε τῆς ἐκκλησίας τοὺς νόμους, πῶς δὲν καταφρονᾶτε ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχετε ἐκεῖνο ὅπου εἴστε.

Ἵσως καὶ ὀρίσετε, ὅτι τί γυρεύει ὁ Ἱεροσολύμων εἰς ξένην ἐπαρχίαν, καθὼς ὁ Ἀρτιμόνης ἔλαβε τετάρτην γυναῖκα καὶ τοῦ ἐγράψαμεν, καὶ ἔλεγε τί γυρεύει ὁ Ἱεροσολύμων εἰς ξένην ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἡμεῖς κύριον μέρος ὄντες τῆς καθόλου ἐκκλησίας, λαλοῦμεν ὑπὲρ τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς ἐκείνους **ὅπου αἰτιολογούμενοι διὰ τὰ θελήματά τους**, λέγουσι τί ὀρίζουν ἀπὸ ξέναις ἐπαρχίαις, λέγομεν τὸ Κυριακὸν λόγιον, ὑμεῖς ἐστὲ φησὶν οἱ δικαιοῦντες ἑαυτούς, ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ ὁ ἀπόστολος ἔλεγε τοῖς Ἑφεσίοις, ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων, οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θ(εο)ῦ, καὶ τὰ ἐξῆς, **προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ**, ἐν ᾧ τὸ Πν(εῦμ)α τὸ Ἅγιον ἔθετο ὑμᾶς ἐπισκόπους, **ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ποιμαίνειν, οὐ ταραττείν, οὐ συγχαίειν, οὐ παρανομεῖν ἐθέλλειν ἄνευ ἀνάγκης**, καὶ μάλιστα διὰ χρημάτων. λαλῶ καὶ ὁ Θεὸς ὅπου γνωρίζει ὅτι δικαίως καὶ συμφερόντως λαλῶ, νὰ φωτίσοι ὑμᾶς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον.

Ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως. , αχπς-ῶ μηνὶ Ἀπριλίῳ.

†Ὁ Ἱεροσολύμης ἐν Χ(ριστ)ῷ ἀδελφὸς»⁴¹.

Κατὰ τὴν αντιπαραβολή, λοιπόν, τῶν επικριτικῶν χαρακτήρα τῶν χωρίων στο δημοσίευμα (καὶ στὴν ἐν μέρει ἀναδημοσίευση) τοῦ Π. Ἀνδριοπούλου (ὁ ὁποῖος τα δανείσθηκε ἀπὸ τον Α. Λουδάρο) καὶ τοῦ πλήρους κείμενου τοῦ ὑπὸ ἐξέταση τμήματος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχῃ Δοσιθέου συμπεραίνει κανεῖς εὐκόλα ὅτι ἡ ἐπιστολή παρατίθεται κάτι περισσότερο ἀπὸ αὐθαίρετα. Επιλέγονται οἱ πλέον οξεῖς ἐκφράσεις καὶ με ἀναδιάταξη τοῦ υλικοῦ καὶ υφολογικῶν παρεμβάσεων τὸ κείμενο προσλαμβάνει ἀκρῶς ἐχθρικό καὶ ἐπιθετικό χαρακτήρα. Ἐτσι, λ.χ. στο πρωτότυπο ἀναφέρεται: «Καὶ ἡμεῖς ἂν ἦτον τίποτα ἀναγκαῖον νὰ γένη αὐτὸ ὅπου ζητεῖτε, καὶ τὴν Ἱ(ερουσα)λὴμ ἐκάμναμεν ἐπισκοπὴν, καὶ τὰ ποδάριά σας ἐπλύνσαμεν...». Κατ'αὐτόν

⁴¹ Αυτόθι // ΒΚΜ. 2019, σσ. 679–681.

τον τρόπο ο Πατριάρχης Δοσίθεος με ορισμένο χιούμορ διατυπώνει το υποθετικό ενδεχόμενο να ταπεινωθεί μπροστά στον Πατριάρχη Μόσχας ακόμη και να του παραχωρήσει την δική του Εκκλησία Ιεροσολύμων σε περίπτωση πραγματικής ανάγκης. Αλλά ο Α. Λουδάρος και ο Π. Ανδριόπουλος αποδίδουν το κείμενο ως ακολούθως: «Ίσως ἐπιθυμεῖτε, ἵνα καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καταστήσωμεν ὑμετέραν ἐπισκοπὴν καὶ νίπτωμεν τοὺς πόδας ὑμῶν...». Αντί του περισσότερο ευγενικού casus irrealis χρησιμοποιείται μια αυστηρότερη έκφραση, που τονίζει την πραγματική επίθεση. Την πρώτη φράση θα εδύνατο να τη διατυπώσει (και πράγματι την διατυπώνει) φίλος, ενώ η άλλη εκδοχή υποδεικνύει ένα δήθεν εχθρικό σχέδιο του Πατριάρχη Μόσχας έναντι του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, που αποκλείει οποιαδήποτε φιλία και δικαιοσύνη.

Η αναφορά στην «επιτροπεία» ως μορφή της μη ολοκληρωμένης διακυβερνήσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου ήταν μια από τις σκέψεις του Πατριάρχη Δοσιθέου στην πρώτη φάση των συνομιλιών περί της ενσωματώσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας. Στην επιστολή προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ έγραψε:

«Ἐφθανε τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγάπην νὰ εἶσαι ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, νὰ τὸν ἐξετάξης τὸν Κυέβου...»

Ο Α. Λουδάρος και ο Π. Ανδριόπουλος ωσάν να απέδωσαν το κείμενο αυτό, αλλά από τη μία αφαίρεσαν την φιλική αρχή της φράσεως «τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγάπην», ενώ από την άλλη, μείωσαν τον βαθμό της εξουσίας του Πατριάρχη Μόσχας επί του μητροπολίτη Κιέβου με αποτέλεσμα να έχουμε την ακόλουθη απόδοση:

«Θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ μείνητε ἐπίτροπος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν Μητροπολίτην Κιέβου».

Από την ανάγνωση του τεχνητώς παρατιθέμενου αποσπάσματος των επιστολών του Πατριάρχη Δοσιθέου (διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει ένα τέτοιο απόσπασμα), σχηματίζεται επίσης η ψευδής εντύπωση ότι ο Πατριάρχης Δοσίθεος ήταν οπαδός της επιτροπείας του Πατριάρχη Μόσχας, αλλά ταυτοχρόνως αντίπαλος της από αυτόν χειροτονίας του μητροπολίτη Κιέβου. Στην πραγματικότητα ο Πατριάρχης Δοσίθεος εξ αρχής ήταν οπαδός της χειροτονίας του μητροπολίτη Κιέβου από τον Πατριάρχη Μόσχας, αλλά αντίπαλος της πλήρους παραδόσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου υπό τη δικαιοδοσία του Μόσχας. Όλες οι απότομες τοποθετήσεις με απαγόρευση να μετατεθούν τα όρια αφορούν ακριβώς στην πλήρη δικαιοδοσία, αλλά όχι στη χειροτονία. Και την ίδια την επιτροπεία ο Πατριάρχης Δοσίθεος δεν την έβλεπε απλώς ως δικαίωμα του χειροτονείν, αλλά ως ολοκληρωμένη εκκλησιαστική εξουσία με δικαίωμα του κρίνειν και ανακρίνειν, δηλαδή ως ανώτατο εφετείο⁴².

⁴² Έτσι, παρακάτω στην ίδια φράση έγραφε: **«Ἐφθανε τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγάπην νὰ εἶσαι ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, νὰ τὸν ἐξετάξης τὸν Κυέβου, νὰ τὸν προστάξης, νὰ τὸν κρίνης, καὶ νὰ τὸν ἀνακρίνης ὡς ἴδιος οἰκοκύρης»** (№ 205. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II (Нотары) патриарху Московскому Иоакиму с обоснованием неправомочности подчинения Киевской митрополии власти патриарха Московского (№ 205. Έτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὸν Πατριάρχη Μόσχας Ἰωακείμ με τεκμηρίωση τοῦ ἀναρμόδιου τῆς ὑποταγῆς τῆς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ πατριάρχου Μόσχας) // ВКМ. 2019, σ. 681).

Η παρόμοια φράση περί της επιτροπείας από τα «Συμπληρώματα» στην «Ίστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμων Πατριαρχευσάντων» του Πατριάρχου Δοσιθέου παρατέθηκε δύο φορές στο βασικό επικριτικού χαρακτήρα φυλλάδιο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως «Ὁμιλοῦν τὰ κείμενα»:

«...νὰ δοθῇ ὁμως τὸ Κίεβον **ἐπιτροπικῶς** (ἡ δίπαχη υπογράμμιση δική μας - σ.τ.σ.) τῷ Μοσχοβίας διὰ τὴν κατέχουσαν τυραννίδα, ἕως ἡμέρας ἐπισκέψεως θείας»⁴³.

Ἀλλωστε, οἱ συντάκτες τοῦ φυλλαδίου «Ὁμιλοῦν τὰ κείμενα» ἀφαίρεσαν τὴ φράση αὐτὴ ἐκτὸς πλαισίου, ὅπως καὶ οἱ Α. Λουδάρος καὶ Π. Ἀνδριόπουλος στο προαναφερθέν τεχνητὸ καὶ ἀνακριβὲς χωρίο ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου πρὸς τὸν Πατριάρχην Μόσχας Ἰωακείμ.

Ἡ στάση τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐναντὶ τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Εκκλησίας καὶ τοῦ αιτήματός της περὶ ἐνσωματώσεως τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου στὴ σύνθεσή της

Ποια ὁμως ἦταν ἡ αὐθεντικὴ θέση τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου καὶ τὸ ευρύτερο πλαίσιό της; Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος πάντοτε χαρακτηριζόταν γιὰ τὴν φιλικότατη στάση τοῦ ἐναντὶ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ρωσικῆς Εκκλησίας (βλ. λ.χ. τὴν ἀπὸ ἐτοῦς 1678 Ἐπιστολὴ τοῦ⁴⁴ ἢ τὴν Ἐπιστολὴ που ἀπέστειλε στὸν τσάρο Θεόδωρο Μιχαηλοβίτς τὸν Μάιο τοῦ 1682⁴⁵). Με τὴ σειρά του, ὁ Πατριάρχης Μόσχας Ἰωακείμ ἀποτεινόταν στὸν Πατριάρχην Δοσίθεο με μεγάλη ἐμπιστοσύνη ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα. Ἐτσι, λ.χ. στὴν ἀπὸ 10^{ης} Ἰουλίου 1681 ἐπιστολὴ ζήτησε ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Δοσίθεο νὰ υποστηρίξει τὸν βασιλικὸ πρέσβη Ι. Τσίρικοφ στὴν Κωνσταντινούπολιν⁴⁶.

⁴³ Ὁ Οἰκουμενικὸς θρόνος καὶ ἡ Εκκλησία τῆς Οὐκρανίας: Ὁμιλοῦν τὰ κείμενα. Σεπτέμβριος, 2018, σ. 7, 11. Βλ. στὸ πρωτότυπο: *Dositheus. Addenda*, σ. 276:28–30.

⁴⁴ № 5. 1678 г., мая 20. Послание патриарха Иерусалимского Досифея II (Нотары) православному населению Речи Посполитой с призывом сохранять верность православию и не принимать унию (№ 5. Ἔτος 1678, 20 Μαΐου. Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ πρὸς τὸν ὀρθόδοξο πληθυσμὸ τῆς Πολωνο-Λιθουανικῆς Κοινοπολιτείας με προτροπὴ, νὰ μείνουν πιστοὶ τῇ Ὁρθοδοξίᾳ καὶ νὰ μὴν ἀσπάζωνται τὴν οὐνίαν) // ВКМ. 2019, σσ. 155–170.

⁴⁵ № 69. 1682 г., май. Грамота патриарха Иерусалимского Досифея II (Нотары) царю Фёдору Алексеевичу с выражением благодарности за заботу о православии и с сообщением о выдаче отпустительной грамоты о восстановлении Никона в патриаршем сане (№ 69. Ἔτος 1682, Μάιος. Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Β' Νοταρᾶ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρο Μιχαηλοβίτς, ὅπου ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ γιὰ τὴν φροντίδα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἀνακοινώνει τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγχωρητηρίου γράμματος ἀποκαταστάσεως τοῦ Νίκωνος στὸν πατριαρχικὸ αὐτοῦ βαθμὸ) // ВКМ. 2019, σσ. 312–315. Περὶ αὐτοῦ βλ. στὸ ἀρθρο: *Флоря Б. Н, Кочегаров К. А., Чеснокова Н. П., Яфарова М.* Киевская митрополия, Московский Патриархат и Константинопольский Патриархат в 1676–1686 годах // ВКМ. 2019, σ. 56.

⁴⁶ № 63. 1681 г., июля 10. Грамота патриарха Московского Иоакима патриарху Иерусалимскому Досифею II (Нотаре) с просьбой поддержать направленного в Стамбул царского посла И. И. Чирикова (№ 63. Ἔτος 1681, 10 Ἰουλίου. Ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Μόσχας Ἰωακείμ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεον Β' Νοταρᾶ, αἰτουμένη νὰ ὑποστηρίξη τὸν βασιλικὸν πρέσβην Ι. Τσίρικοφ) // ВКМ. 2019, σσ. 287–288.

Αυτή η επιστολή τελείωνε σε άκρως ειρηνικούς τόνους με πρόταση στον Πατριάρχη Δοσίθεο να ζητά από τον Πατριάρχη Μόσχας βοήθεια και εφεξής:

«Ἐπὶ δὲ τούτοις περὶ σῆς καὶ πάντων τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν παραμονῆς, μήπως ὑπάρχει στενοχώρια ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν αἰρετικῶν ἐπιβουλῶν, εὐαρέστησον μεθ' ἐκείνων δὲ γράψαι ἡμῖν, ἡμεῖς γὰρ πάντας τοὺς χριστιανοὺς βίον εἰρηνικὸν καὶ ἡσυχίαν εὐχόμεθα [διάγειν]. Ὁ Θεὸς δὲ εἰρήνης φυλάξοι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κακῶν»⁴⁷.

Οι ρωσικές κοσμικές και εκκλησιαστικές Αρχές αντιλαμβάνονταν ὅτι η απόφαση περί ενσωματώσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχεῖο Μόσχας δεν εξαρτιόταν μόνον ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀπὸ τὰ σημαίνοντα πρόσωπα στὴ διαδικασία τῶν διαβουλεύσεων⁴⁸.

Τὸν Νοέμβριο 1685 ἀρχισε ἡ ενεργὸς προετοιμασία τῶν συνομιλιῶν περὶ ἀναγνώρισεως τῆς μονοπρόσωπης ἐνέργειας τοῦ Πατριάρχη Μόσχας Ἰωακείμ γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ ἐπισκόπου Γεδεὼν ὡς μητροπολίτη Κιέβου⁴⁹. Τὸ ἀπὸ 15^{ης} Νοεμβρίου 1685 βασιλικὸ διάταγμα ὀρίζε τὴν καταβολή στὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο 200 χρυσῶν νομισμάτων σὲ περίπτωση ποὺ θὰ συνέδραμε στὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Γεδεὼν ὡς μητροπολίτη Κιέβου⁵⁰. Ὁ Ρώσος πρέσβης Νικήτας Ἀλεξέγεφ, ἀφοῦ ἐξασφάλισε τὰ ἀπαραίτητα μέσα καὶ ἐγγράφα, πραγματοποιοῖσε πολὺμηνο ταξίδι, προκειμένου νὰ διεξάγει συνομιλίες με τοὺς Προκαθημένους τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν τῆς Ανατολῆς τὸν Μάρτιο – Ἀπρίλιο τοῦ 1686.

Ἡ θέση τοῦ Πατριάρχη Δοσιθέου ἀποκαλύπτεται ἀπὸ σειρά ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ὅλα μαζί παραδόθηκαν στὸν Ρώσο πρέσβη Νικήτα Ἀλεξέγεφ στὶς 13 Ἀπριλίου ἐκείνου τοῦ ἔτους:

⁴⁷ Αυτόθι, σ. 288.

⁴⁸ Вл., λ.χ.: № 196. 1685 г., ноября 19. Наказная память подъячему Посольского приказа Никите Алексею о ведении переговоров с властями Османской империи по вопросу об улучшении двусторонних отношений, а также с патриархами Константинопольским и Иерусалимским о подчинении Киевской митрополии власти патриарха Московского (№ 196. Ἔτος 1685, 19 Νοεμβρίου. Ὑπόμνημα στὸν ὑπογραμματέα τοῦ Ποσόλσκι Πρικαζίου Νικήτα Ἀλεξέγεφ γιὰ τὴ διεξαγωγή τῶν διαπραγματεύσεων με τὶς ἀρχὲς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς βελτιώσεως τῶν διμερῶν σχέσεων, καθὼς καὶ με τοὺς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων περὶ ὑποταγῆς τῆς μητροπόλεως Κιέβου στὴν ἐξουσία τοῦ Πατριάρχη Μόσχας) // ВКМ. 2019, σσ. 626–631.

⁴⁹ Вл.: № 197. 1685 г., ноябрь. Грамота патриарха Московского Иоакима патриарху Константинопольскому Иакову с сообщением о поставлении епископа Луцкого Гедеоны Святополк-Четвертинского в митрополиты Киевские, а также с просьбой о подчинении Киевской митрополии власти Московского патриархата (№ 197. Ἔτος 1685, Νοέμβριος. Ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχη Μόσχας Ἰωακείμ στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰάκωβο με πληροφορίες γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ ἐπισκόπου Λουτζικοῦ Γεδεὼν ὡς μητροπολίτη Κιέβου καθὼς καὶ με αἶτημα νὰ ὑποταχθεῖ ἡ μητρόπολη Κιέβου στὴν ἐξουσία τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας) // ВКМ. 2019, σσ. 632–634.

⁵⁰ № 194. 1685, ноября 15. Царский указ о выдаче жалованья патриарху Иерусалимскому Досифею II Нотаре (№ 194. Ἔτος 1685, 15 Νοεμβρίου. Τὸ βασιλικὸ διάταγμα καταβολῆς μισθοῦ στὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο Β΄ Νотарѣ) // ВКМ. 2019, σσ. 622–623.

Η υπ' αριθμ 203 Ἐπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ (Ἀπρίλιος 1686) στοὺς τσάρους Ἰωάννη Ε' καὶ Πέτρο Α' Ἀλεξιοβίτζη, ὅπου δέχεται τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἐνθρονίζουσιν στὸ μέλλον τοὺς μητροπολίτες Κιέβου οἱ πατριάρχες Μόσχας ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι ἡ μητρόπολη Κιέβου νὰ παραμένει τμῆμα τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως⁵¹. Παραλλήλως, σε αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ἡ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχῃ Μόσχας ἀναγνωρίζοταν ὡς μεγαλύτερη ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ μνημονεύεται τυπικὰ στὴν ἱερὰ μητρόπολη Κιέβου στὶς ἱερές ἀκολουθίες καὶ τίποτε περισσότερο (τούτο ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι σε περίπτωσιν ἐνοχής ὁ μητροπολίτης Κιέβου θὰ «κρίνεται καὶ ἀνακρίνεται» ἀπὸ τὸν Πατριάρχῃ Μόσχας καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Ἱερὰ Σύνοδο⁵²).

Η υπ' αριθμ. 204 Ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὴν βασιλοπούλα Σοφία Ἀλεξιοβίτζη. Ὑπονοεῖται ἡ ἴδια ἀποψη ὅπως καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή. Ὁ συντάκτης δίδει ἰδιαίτερη προσοχή στὸ ἀνεπιθύμητο τῆς διευθετήσεως τοῦ δικαιοδοσιακοῦ ζητήματος βάσει τῶν οικονομικῶν μέσων εἴτε ἀπὸ τὴ μία, εἴτε καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά. Οἱ εκπρόσωποι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἀναφέρονται με μεγάλο σεβασμὸ με προσφωνήσεις ὅπως πρὸς τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου.

Η υπ' αριθμ. 205 Ἐπιστολή στὸν Πατριάρχῃ Μόσχας Ἰωακείμ, ἀπὸ τὶς 23 Μαρτίου τοῦ 1686, ἡ πλέον ἀπότομη, ἐξετάσθηκε ἀνωτέρω. Ὅμως, δὲν εἶναι τόσο ἀπότομη, ὅπως δύναται νὰ κριθεῖ βάσει τῶν αυθαιρέτως ἐπιλεγμένων ἀπὸ αὐτὴ καὶ ἀναδιατεταγμένων χωρίων. Συνολικὰ σε αὐτὴ, ὅπως καὶ στὴν ἐπιστολή πρὸς τοὺς τσάρους, διατυπώνεται ἡ ἰδέα τῆς ολοκληρωμένης ἐπιτροπείας («Ἐφθανε τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγάπην νὰ εἶσαι ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως...»⁵³), ἀλλὰ χωρὶς τὴν τελικὴ καὶ πλήρη δικαιοδοσιακὴ μεταβίβασή τῆς.

⁵¹ № 203. 1686 г., апрель. Грамота патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары царям Ивану V и Петру I Алексеевичам, в которой он допустил возможность поставлений митрополитов Киевских патриархами Московскими в будущем при условии, что Киевская митрополия останется частью Константинопольского патриархата, а патриарх Московский станет исполнять в отношении этой митрополии лишь наместнические функции (№ 203. Ἔτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στοὺς τσάρους Ἰωάννη Ε' καὶ Πέτρο Α' Ἀλεξιοβίτζη, ὅπου δέχεται τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἐνθρονίζουσιν στὸ μέλλον τοὺς μητροπολίτες Κιέβου οἱ πατριάρχες Μόσχας ὑπὸ τὸν ὅρο ὅτι ἡ μητρόπολη Κιέβου νὰ παραμένει τμῆμα τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με τὸν πατριάρχῃ Μόσχας ἀπλῶς νὰ ἀσκεῖ ἐπιτροπικὰς ἀρμοδιότητες ἔναντι αὐτῆς τῆς μητροπόλεως) // ВКМ. 2019, σσ. 652–656.

⁵² Αὐτόθι, σ. 655.

⁵³ № 205. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II (Нотары) патриарху Московскому Иоакиму с обоснованием неправомочности подчинения Киевской митрополии власти патриарха Московского (№ 205. Ἔτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὸν Πατριάρχῃ Μόσχας Ἰωακείμ με τεκμηρίωση τοῦ ἀναρμόδιου τῆς ὑποταγῆς τῆς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ πατριάρχῃ Μόσχας) // ВКМ. 2019, σ. 681.

Στην επιστολή στον Πατριάρχη Ιωακείμ, που συντάχθηκε αργότερα τον ίδιο μήνα, τέλη Απριλίου 1686⁵⁴, ο Πατριάρχης Δοσίθεος ήταν πλέον ηπιότερος και ευνοϊκός ως προς την επίλυση του ζητήματος του Κιέβου υπέρ του Μόσχας:

«...ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Κιέβου διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐγγὺς τῆς Μοσχοβίας, ἵνα δυνηθῇ ὑποταχθῆναι ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν»⁵⁵.

Στις μεταγενέστερες επιστολές ο Πατριάρχης Δοσίθεος επιβεβαίωσε τη λήψη 200 χρυσών νομισμάτων,⁵⁶ καθώς και εξέφρασε την υποστήριξη της ενθρονίσεως του μητροπολίτη Γεδεών στον χατμάνο Ιωάννη Σαμουηλοβίτση⁵⁷, τον ευαγὴ κλῆρο και τους λαϊκούς, οι οποίοι ζούσαν στο έδαφος της Πολωνίας και της Λιθουανίας⁵⁸.

Όλα τα προαναφερθέντα έγγραφα παραδόθηκαν στον Ρώσο πρέσβη Νικήτα Αλεξέγεφ την ίδια ημέρα, στις 13 Απριλίου 1686. Τα έγγραφα δεν εμπεριέχουν ξεχωριστές ημερομηνίες. Κατά τη δημοσίευσή τους αναφέρεται: «Απρίλιος». Βάσει του περιεχομένου τους, δεν μπορούν να εξετάζονται ως έγγραφα, τα οποία εκφράζουν συνολικά ένα ενιαίο δόγμα για τη στάση του Πατριάρχη Δοσιθέου έναντι της παραδόσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας.

Παρά την ημιτελή (εξαρχής) αποδοχή της ενσωματώσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας ο Πατριάρχης Δοσίθεος με την πάροδο του χρόνου επανεξέτασε τη θέση του. Επί πατριαρχίας του Κωνσταντινουπόλεως Ιωακείμ ήταν υποστηρικτής της ολοκληρωμένης επιτροπείας, αλλά χωρίς την πλήρη δικαιοδοσιακή ένταξη της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, ενώ

⁵⁴ Вл. № 206. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары патриарху Московскому Иоакиму с советом иметь попечение о Киевской митрополии и помогать в её управлении (№ 206. Έτος 1686, Απρίλιος. Έπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὸν πατριάρχη Μόσχας Ἰωακείμ με τὴ συμβουλή νὰ φροντίζει γιὰ τὴν μητρόπολη Κιέβου καὶ νὰ βοηθᾷ στὴ διοίκηση αὐτῆς) // ВКМ. 2019, σσ. 683–684.

⁵⁵ Αυτόθι, σ. 684.

⁵⁶ № 207. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары боярину князю В. В. Голицыну о получении от подьячего Посольского приказа Никиты Алексеева царского жалованья в размере двухсот золотых (№ 207. Έτος 1686, Απρίλιος. Έπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Β' Νοταρᾶ στὸν βογιάρο πρίγκιπα В. Γκολίτσιν γιὰ τὴ λήψη ἀπὸ τὸν ὑπογραμματέα τοῦ Ποσόλски Приказίου Νικήτα Ἀλεξέγεφ τοῦ βασιλικοῦ ἐλέους διακοσίων χρυσῶν) // ВКМ. 2019, σσ. 686–687.

⁵⁷ № 208. 1686 г., апрель. Грамота патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары гетману Ивану Самойловичу с признанием поставления епископа Луцкого Гедео́на Святополк-Четвертинского в митрополиты Киевские и с призывом слушаться владыку как своего пастыря (№ 208. Έτος 1686, Απρίλιος. Έπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Β' Νοταρᾶ στὸν χατμάνο Ἰωάννη Σαμουηλοβίτση με ἀναγνώριση τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Λουτζικοῦ Γεδεών Σβιατοπόλκ Τσετβέρτινски ὡς μητροπολίτη Κιέβου καὶ προτροπὴ νὰ ὑπακούσει τὸν Σεβασμιώτατο ὡς τὸν ποιμένα του) // ВКМ. 2019, σσ. 688–689.

⁵⁸ № 209. 1686 г., апрель. Грамота патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары священнослужителям и пастве польско-литовской части Киевской митрополии с признанием поставления епископа Луцкого Гедео́на Святополк-Четвертинского в митрополиты Киевские и с призывом слушаться владыку как своего пастыря (№ 209. Έτος 1686, Απρίλιος. Έπιστολή τοῦ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Β' Νοταρᾶ στοὺς κληρικοὺς καὶ τὸ ποίμνιο τοῦ Πολωνο-Λιθουανικοῦ τμήματος τῆς μητροπόλεως Κιέβου με ἀναγνώριση τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Λουτζικοῦ Γεδεών Σβιατοπόλκ Τσετβέρτινски ὡς μητροπολίτη Κιέβου καὶ προτροπὴ νὰ ὑπακούσουν στὸν Σεβασμιώτατο ὡς τὸν ποιμένα τους) // ВКМ. 2019, σσ. 690–694.

επί του επόμενου πατριάρχη Διονυσίου κατέστη οπαδός της πλήρους δικαιοδοσιακής υποταγής της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου. Από την οικονομική βοήθεια του Ρώσου πρέσβη Ν. Αλεξέγεφ επωφελήθηκε ο Πατριάρχης Δοσίθεος για την κατασκευή του μετοχικού ναού για τους πατέρες της ιεράς μονής Σινά, που υπαγόταν στη δικαιοδοσία του. Αφού αρκετά σύντομα δέχθηκε τη θέση της Μόσχας, αυτός στην ουσία συνέδραμε στο ότι η απόφαση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως για την παράδοση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας μετατράπηκε από μονομερή και επομένως απαράδεκτη σε συνοδική και κατ' αυτόν τον τρόπο αποδεκτή.

Χρονολόγηση των γεγονότων

Ποια είναι η ακριβέστερη χρονολόγηση των γεγονότων; Δύναται κανείς να την ιχνηλατήσει κατά τον ακριβέστερο τρόπο από την αναφορά του Νικήτα Αλεξέγεφ για την αποστολή του, που υπέβαλε μετά την επιστροφή του στη Ρωσία τον Νοέμβριο του 1686.⁵⁹

Τον Νοέμβριο 1685 ο Νικήτας Αλεξέγεφ αναχώρησε για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Στις 16 Μαρτίου 1686 ο Ν. Αλεξέγεφ με αντιπροσωπεία κατέφθασε στην Αδριανούπολη, που εκείνη την εποχή ήταν πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Την επομένη, στις 17 Μαρτίου 1686 πραγματοποιήθηκε η προκαταρκτική συζήτηση του Νικήτα Αλεξέγεφ με τον Έλληνα Γεώργιο Μετσοβίτη, ο οποίος υπέδειξε το ενδεχόμενο επιλύσεως του επίκαιρου ζητήματος περί ενσωματώσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας μόνον με τη συνδρομή του μεγάλου βεζίρη (ο οποίος εκείνο το διάστημα ήταν ο Σαρί Σουλεϊμάν-πασάς). Η εν λόγω συμβουλή αντικατόπτριζε γενικά την άποψη του Πατριάρχη Δοσιθέου, ο οποίος δεχόταν να δει τον Ρώσο Πρέσβη μόνον μετά την επίσκεψη του τελευταίου στον μέγα βεζίρη.

Στις 23 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε συνάντηση με τον μέγα βεζίρη, όπου ωστόσο δεν συζητήθηκε καθόλου το καίριο ζήτημα, διότι ο Νικήτας Αλεξέγεφ επέμεινε στη συνάντηση με τον σουλτάνο (Μεχμέτ Δ' Αβτζή) ως μόνη λογική. Όμως, χάρη στην εν λόγω συνάντηση, η οποία δύναται να χαρακτηριστεί «διπλωματικό τέχνασμα»⁶⁰, την ίδια ημέρα κατέστη δυνατή η συνάντηση με τον Πατριάρχη Δοσίθεο⁶¹, ο οποίος, αν και γενικότερα δεν δέχθηκε να συνδράμει στην ικανοποίηση

⁵⁹ Βλ.: № 223. 1685 г., ноября 9 – 1686 г., ноября 11. Статейный список подьячего Посольского приказа Никиты Алексеева о его миссии в Османскую империю (№ 223. Έτος 1685, 9-11 Νοεμβρίου 1696. Έναρθρος κατάλογος τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ Ποσόλски Приказίου Νικήτα Αλεξέγεφ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία) // ВКМ. 2019, σ. 750–794. Βλ. εξέταση: Желтов М., *святи*. Комментарий к документам Константинопольского Патриархата от мая–июня 1686 г. о передаче Киевской митрополии в юрисдикцию патриарха Московского (Ζελτόφ Μ. *ιερ*. Σχόλιο στα από Μάιος-Ιούνιος 1686 έγγραφα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως για την παράδοση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου υπό τη δικαιοδοσία του Πατριάρχη Μόσχας) // ВКМ. 2019, σσ. 844–883.

⁶⁰ Αυτόθι, σ. 857.

⁶¹ Η περιγραφή της πρώτης συναντήσεως του Νικήτα με τον Πατριάρχη Δοσίθεο: № 223. 1685 г., ноября 9 — 1686 г., ноября 11. Статейный список подьячего Посольского приказа Никиты

του αιτήματος των Ρώσων τσάρων, ξαναέστειλε τον Νικήτα Αλεξέγεφ στον μέγα βεζίρη. Παρά την αρχική αυστηρότητα της θέσεως του Πατριάρχη Δοσίθεου, δεχόταν το ενδεχόμενο της θετικής επιλύσεως του ζητήματος με συγκατάθεση των τουρκικών Αρχών.

«...καίτοι καὶ κλινεῖ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ ἐκείνης τῆς ὑπόθεσεως καὶ οὐκ ἔξεστιν τούτῳ λαβεῖν τὸ γράμμα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος δίχα διατάγματος τοῦ βεζίρου καὶ τοῖς μεγάλοις αὐθένταις γράψαι»⁶².

Στις 25 Μαρτίου ο ελληνικής καταγωγῆς κάτοικος του Κιέβου Στέφανος Μαξιμόφ ενημέρωσε τον Νικήτα Αλεξέγεφ ὅτι ο βεζίρης Σαρί Σουλεϊμάν-πασάς ἔλαβε ἀπόφαση νὰ ἀποκαταστήσει στὸν πατριαρχικὸ θρόνο τὸν Διονύσιο γιὰ τὴν θετικὴ ἐπίλυση τοῦ ζητήματος σχετικὰ μετὰ τὸ αἶτημα τῆς Μόσχας

Στις 26 Μαρτίου ὁ μεταφραστὴς Αλέξανδρος Σκαρλάτος ζήτησε ἀπὸ τὸν Νικήτα Αλεξέγεφ νὰ παραδώσει τὰ βασιλικά ἐγγράφα στὸν σουλτάνο μέσω τοῦ βεζίρη, ἀλλὰ ὁ Νικήτας ζήτησε κατ' ἰδίαν ἀκρόαση ἀπὸ τὸν σουλτάνο.

Στις 4 Ἀπριλίου ἐγίνε ἡ ἀκρόαση τοῦ Νικήτα Αλεξέγεφ ἀπὸ τὸν σουλτάνο Μεχμέτ Δ' Ἀβτζή.

Στις 7 Ἀπριλίου ὁ Νικήτας Αλεξέγεφ πληροφορεῖται τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Πατριάρχη Ἰακώβου ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Διονύσιο.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀντικατάσταση τοῦ Πατριάρχη πρὸς ὄφελος τῶν σκοπῶν καὶ συμφερόντων τῆς Μόσχας καὶ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως δείχνει κατὰ πόσο σπουδαία καὶ πολιτικὰ σημαντικὴ ἦταν ἡ ἀπόφαση περὶ ἐνσωματώσεως τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου στὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας. Μία ἀπόφαση, ἡ ὁποία πῆγαζε ὑπὸ μορφή ἐντάλματος ἀπὸ τὶς τουρκικὲς Ἀρχές πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖο τελούσε σὲ κατάσταση ὑποταγῆς πρὸς αὐτές.

Στις 8 Ἀπριλίου πραγματοποιήθηκαν οἱ ἐπὶ τῆς οὐσίας συνομιλίες τοῦ Νικήτα Αλεξέγεφ μετὰ τὸν βεζίρη Σαρί Σουλεϊμάν-πασά. Στις συνομιλίες αὐτές ὁ βεζίρης υποσχέθηκε νὰ διατάξει τὸν Πατριάρχη νὰ ἐπλύσει τὸ ζήτημα σύμφωνα μετὰ τὸ θέλημα τῶν τσάρων τῆς Μόσχας. Ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ συνάντηση μετὰ τὸν νέο Πατριάρχη Διονύσιο σχεδιαζόταν νὰ γίνῃ ὅχι στὴν Ἀδριανούπολη, ἀλλὰ στὴν Κωνσταντινούπολη (γιὰ νὰ εἶναι πιο βέβαιοι ὡς πρὸς τὴν κατάσταση).

Στις 9 Ἀπριλίου ἐγίνε ἡ νέα συνάντηση μετὰ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο⁶³, ὁ ὁποῖος ἄλλαξε τὴ θέση τοῦ⁶⁴.

Στις 10 καὶ 11 Ἀπριλίου πραγματοποιήθηκαν δύο συναντήσεις μετὰ τὸν νέο Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιο, ὁ ὁποῖος υποσχέθηκε (κατὰ τὴ δεύτερη συνάντηση) νὰ δώσει τὴν «συγχωρητικὴ τοῦ εὐλογία».

Στις 13 Ἀπριλίου, κατὰ τὴν ἀποχαιρετιστήρια ἀκρόαση τοῦ Νικήτα Αλεξέγεφ στὸν Πατριάρχη Δοσίθεο ὁ Ἱεροσολύμων ἀφηγήθηκε στὸν Νικήτα καὶ τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ χατμάνου περὶ τῶν ἐπιστολῶν, πού εἶχε συντάξει. Κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ

Алексеева о его миссии в Османскую империю. Л. 53–61а (№ 223. Ἔτος 1685, 9-11 Νοεμβρίου 1696. Ἔναρθρος κατάλογος τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ Ποσόλσκι Πρικαζίου Νικήτα Αλεξέγεφ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία) // ВКМ. 2019, σσ. 762–764.

⁶² Αὐτόθι. Л. 60 об. – 61а // ВКМ. 2019, σ. 764.

⁶³ Αὐτόθι. Л. 87 – 88 об. // ВКМ. 2019, σ. 771.

⁶⁴ Анаλυτικότερα βλ.: Αὐτόθι. Л. 88 об. // ВКМ. 2019, σ. 771.

Πατριάρχη Δοσιθέου «...έν εκείνοις τοῖς γράμμασι γέγραπται ὅτι ἀφ’ ἑαυτοῦ (δηλ. ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος – σ.τ.σ.) ἐγχειρίζει ἐκείνην τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Κιέβου τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ Μοσχοβίας Ἰωακείμ καὶ τοῖς μετὰ τοῦτον πατριαρχαῖς καὶ τῷ μητροπολίτῃ Κιέβου ἔγραψε τὸ ἀπολυτήριον αὐτοῦ γράμμα, ἵνα οὗτος ὑποτάσσεται τῷ θελήματι τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Μοσχοβίας...»⁶⁵.

Το ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ Πατριάρχῃ Δοσιθέου κόμισε στὸν Ρώσο πρέσβη τὴ σειρά τῶν προαναφερθέντων ἐγγράφων (№ 203–209) καὶ παρακάλεσε νὰ λάβει τὸ ἔλεος-ἐπιβράβευση, πού εἶχε υποσχεθεῖ, κάτι πού ἐγίνε. Ὁ ιερέας Μιχαήλ Ζελτόφ θεωρεῖ ὅτι ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος «...κατάφερε στὴν οὐσία νὰ ξεγελάσει τὴ ρωσικὴ ἀντιπροσωπεία...», χωρὶς νὰ υποχωρήσει «ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τοῦ... θέση ἐναντὶ τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου»⁶⁶. Ωστόσο, λαμβάνοντας ὑπόψη τὶς διαφορετικὲς θέσεις, πού ἀντικατοπτρίσθηκαν στὰ ἐγγράφα, τὰ ὁποῖα παραδόθηκαν, αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ὡς μιὰ ἀπολύτως ἐνιαία ἀποψη τοῦ Πατριάρχῃ Δοσιθέου, ἡ ὁποία εἶχε διαμορφωθεῖ ὡς τὶς 13 Ἀπριλίου. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ σειρά τῶν ἐγγράφων καταρτίσθηκε τὶς προηγούμενες ἡμέρες, ἀκόμη πιθανόν καὶ ἐπὶ πατριαρχίας τοῦ Ἰακώβου. Ἡ σειρά τῶν μεταγενέστερων ἐγγράφων, πού καταρτίσθηκαν ἐπὶ πατριαρχίας τοῦ Διονυσίου, προϋποθέτει μιὰ πολὺ ἡπιότερη θέση στὸ ἐπίμαχο ζήτημα.

Στις 18 Μαΐου ὁ Νικήτας Ἀλεξέγεφ ἀφίχθη στὴ Βασιλεύουσα (ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη στις 14 Μαΐου).

Στις 21 Μαΐου ἐγίνε ἡ τρίτη ἀκρόαση στὸν Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιο, ὁ ὁποῖος υποσχέθηκε νὰ χορηγήσει τὰ ἀπαραίτητα γράμματα ἀφοῦ τὸ ζήτημα ἐξετασθεῖ ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως⁶⁷.

Τὴν 1^η Ἰουνίου ἐγίνε ἡ τέταρτη ἀκρόαση στὸν Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ὁποία κατέστη γνωστό «...ὅτι οὗτος ὁ πατριάρχης μετὰ πάσης τῆς συνόδου ὥρισε καὶ ἐγχειρίζει τὴν μητρόπολιν Κιέβου τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ Μοσχοβίας καὶ τοῖς μετὰ τοῦτον ἀγιωτάτοις πατριαρχαῖς...»⁶⁸.

Στις 3 Ἰουνίου ὁ Νικήτας Ἀλεξέγεφ ἔδωσε τὰ υποσχεθέντα δώρα καὶ στις 5 Ἰουνίου ἔλαβε τὰ πολυαναμενόμενα γράμματα μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ με

⁶⁵ Αὐτόθι. Л. 95 // ВКМ. 2019, σ. 773.

⁶⁶ Желтов М., свящ. Комментарий к документам Константинопольского Патриархата от мая–июня 1686 г. о передаче Киевской митрополии в юрисдикцию патриарха Московского (Ζελτόφ Μ. ιερ. Σχόλιο στὰ ἀπὸ Μαΐου-Ἰουνίου 1686 ἐγγράφα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν παράδοση τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχῃ Μόσχας) // ВКМ. 2019, σ. 860.

⁶⁷ № 223. 1685 г., ноября 9 – 1686 г., ноября 11. Статейный список подьячего Посольского приказа Никиты Алексеева о его миссии в Османскую империю. Л. 129 об. – 130 (№ 223. 9 Νοεμβρίου 1685 – 11 Νοεμβρίου 1686. Ἐναρθρὸς κατάλογος τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ Ποσόλски Приказίου Νικήτα Ἀλεξέγεφ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία) // ВКМ. 2019, σ. 781.

⁶⁸ Βλ. Αὐτόθι. Л. 132 // ВКМ. 2019, σ. 781.

τον Πατριάρχη Διονύσιο. Κατά την παράδοση των γραμμάτων ο Πατριάρχης Διονύσιος επίσης εξέφρασε σειρά αιτημάτων για οικονομική ενίσχυση⁶⁹.

Λοιπόν, το 1686 πραγματοποιήθηκαν δύο συναντήσεις του Ρώσου πρέσβη Νικήτα Αλεξέγεφ με τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσίθεο: στις 23 Μαρτίου και στη συνέχεια στις 9 Απριλίου 1686, όταν ο Δοσίθεος αρκετά αισθητά άλλαξε τη γνώμη του, η οποία παρέμενε αμετάβλητη ως το 1689 και αργότερα. Στις 13 Απριλίου παραδόθηκαν στον Ρώσο πρέσβη Νικήτα Αλεξέγεφ έγγραφα, που αντικατόπτριζαν τόσο τη θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου τη στιγμή της συναντήσεως με τον Νικήτα στις 23 Μαρτίου, όσο και τη σημαντικά μεταβληθείσα θέση του Πατριάρχη τη στιγμή της συναντήσεως με τον Νικήτα στις 9 Απριλίου. Γιατί; Στην ερώτηση αυτή δύναται κανείς να απαντήσει μόνον υποθετικά. Γενικά, τα έγγραφα θα έπρεπε να επιβεβαιώσουν τη συγκατάθεση του Πατριάρχη Δοσιθέου στο θέμα της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου. Εκτός αυτής της συγκαταθέσεως αντικατόπτριζαν ένα φάκελο με μια γκάμα διαφορετικών απόψεων, τον οποίο ο Δοσίθεος δεν πτοήθηκε να παραδώσει προς κρίση των κοσμικών και εκκλησιαστικών Αρχών της Μόσχας.

Επομένως, το ανακριβώς παρατιθέμενο από τον Π. Ανδριόπουλο χωρίο προέρχεται από το έγγραφο, που συντάχθηκε στις αρχές του Απριλίου 1686, όταν ο Πατριάρχης Δοσίθεος δεν είχε ακόμη καταλάβει την κατάσταση πλήρως και θεωρούσε ειλικρινά ότι δεν υπήρχε «ανάγκη» να παραδοθεί η ιερά μητρόπολη Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, αν και στην πραγματικότητα η ανάγκη υπήρχε, κάτι που και ελήφθη υπόψη από τον ίδιο στο σύντομο μέλλον.

Η αρχική θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου: κατά της μονομερείας

Όμως ακόμη και στις 23 Μαρτίου, την περίοδο της διαφωνίας, ο Πατριάρχης Δοσίθεος διατύπωσε μια πολύ υγιή εκκλησιολογική διδασκαλία, άκρως σημαντική για την κατανόηση της πραγματικής καταστάσεως. Θα προσπαθήσουμε να την εξετάσουμε αναλυτικότερα βάσει των «Συμπληρωμάτων» (Addenda) στην «Ίστορία περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων». Τα εν λόγω δεδομένα δύναται κανείς να τα αντιμετωπίσει και ως επιπρόσθετο υλικό για την αλληλογραφία με θέμα την ιερά μητρόπολη Κιέβου και την ενσωμάτωσή της στο Πατριαρχείο Μόσχας. Είναι σημαντικό ότι ο Πατριάρχης Δοσίθεος αναδιηγείται τις συνομιλίες του με τον πρέσβη Ν. Αλεξέγεφ αρκετά αναλυτικά, ενώ στην επιστολή υπ' αριθμ. 205, που παρατέθηκε, αυτή η συνάντηση δεν αναφέρθηκε παρά μόνο ακροθιγώς.

Στην αρχή της συναντήσεως, που πραγματοποιήθηκε στην Αδριανούπολη (Εντιρνέ) στις 23 Μαρτίου 1686, ο Πατριάρχης Δοσίθεος υπέδειξε στον Νικήτα Αλεξέγεφ ότι ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως αδυνατεί να λάβει απόφαση

⁶⁹ Βλ. αναλυτικότερα: *Желтов М., свящ.* Комментарий к документам Константинопольского Патриархата от мая — июня 1686 г. о передаче Киевской митрополии в юрисдикцию патриарха Московского (*Ζελτόφ Μ. ιερ.* Σχόλιο στα από Μαΐου-Ιουνίου 1686 έγγραφα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως για την παράδοση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου υπό τη δικαιοδοσία του Πατριάρχη Μόσχας) // ВКМ. 2019, σ. 866.

σχετικά με την αλλαγή της δικαιοδοσίας της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου, αλλά μόνον η Οικουμενική Σύνοδος ή η Σύναξη Προκαθημένων⁷⁰! Δηλαδή:

«...Εἶπον οὖν αὐτῷ πολλὰ καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι παρὰ κανόνας (δηλαδή η επιθυμία των Ρώσων τσάρων – σ.τ.σ.) καὶ ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἴδιον ἀλλ’ οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ τῶν πατριαρχῶν (οὐ κατ’ ἰδίαν νὰ κλέπτονται μὲ ἀργύρια ἀλλὰ νὰ εἶναι συνηγμένοι κοινῶς, ὡς ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ· λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἀθανάσιος καὶ ὁ Ἰούλιος Ῥώμης καὶ κοινῶς οἱ πατέρες “τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει”...»⁷¹

Στο εν λόγω χωρίο παρατίθεται το αγιοπατερικό ρητό, που ανάγεται στον Άγιο Αθανάσιο Αλεξανδρείας: «Τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει». Πράγματι, ο Άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας, πολεμώντας τους Αρειανούς έγραψε: «Οἶδατε δέ, ἀγαπητοί, ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ’ ὕποπτα τυγχάνει...»⁷². Προφανές είναι ὅτι ο Άγιος Αθανάσιος απευθυνόταν σε ὅσους εξακολουθούσαν να πρεσβεύουν την αἵρεση του Αρειανισμού. Η έκφραση «τὰ κατὰ μονομέρειαν» ο Άγιος Αθανάσιος χρησιμοποίησε επτά φορές με την ίδια σημασία⁷³, ὡπως λ.χ.:

«Τούτων οὕτω πραττομένων ἀνεχωρήσαμεν ἀπ’ αὐτῶν ὡς «ἀπὸ συνόδου τῶν ἀθετούντων»· ἃ γὰρ ἐβούλοντο, ταῦτα καὶ ἔπραττον. ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατὰ μονομέρειαν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν...»⁷⁴.

Αργότερα, εκείνοι οι Βυζαντινοί συγγραφείς, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τη λέξη «μονομέρεια», που τέθηκε σε κυκλοφορία από τον Άγιο Αθανάσιο⁷⁵, κατά κανόνα παρέθεταν τον Άγιο Αθανάσιο και χρησιμοποιούσαν αυτή τη λέξη ὡπως και ο ίδιος ο Άγιος κατά την περιγραφή της αντιαρειανικής θέσεως της Ορθοδόξου Εκκλησίας⁷⁶. Ο Άγιος Θεοδώρητος με τη σειρά του καταδίκασε τον ὄρο «μονομέρεια» κατά την περιγραφή της εκτάκτου πράξεως του Πάπα Ιουλίου ἔναντι του ανώτατου κλήρου της ορθοδόξου Ανατολής, δηλαδή καταδίκασε την εκδήλωση της θεωρίας του πρωτείου τιμῆς και εξουσίας στη Δύση ὡς ἀπαράδεκτη⁷⁷. Ο Πατριάρχης Δοσίθεος ἦταν ο πρῶτος που ἄρχισε να γράφει ὄχι περί των μονομερῶν ενεργειῶν του Πάπα της Ρώμης, ἀλλὰ του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και τρόπον τινά εἶναι πολύ χαρακτηριστικό. Αν και ο ίδιος ο Πατριάρχης Δοσίθεος ἐξ ἀρχῆς ἦταν διατεθειμένος πολύ κριτικά ἔναντι της ιδέας της ενσωματώσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στη

⁷⁰ *Dositheus*. Addenda, σ. 276:17–18.

⁷¹ *Dositheus*. Addenda, σ. 276:13–30.

⁷² *Athanasius Alexandrinus*. *Apologia contra Arianos sive Apologia secunda* 23, 4:1.

⁷³ Ο Γελάσιος Κυζίκου, ο Θεόδωρος Αναγνώστης και ο Θεοφάνης Ομολογητής επανέλαβαν αυτό τον ὄρο ἢ έκφραση του Αγίου Αθανασίου με την ίδια ἔννοια, ἐπίσης στο πλαίσιο των αρειανικῶν ἐρίδων. Βλ. στον Γελάσιο τον ὄρο «ἐπὶ τῷ κατὰ μονομέρειαν πράξις»: *Gelasius Caesarensis*. *Historia ecclesiastica* 3, 17, 31:4–5 // GCS. 28. S. 178:9–10. Ο ίδιος ο Πατριάρχης Δοσίθεος βασιζόταν ἐπὶ της ίδιας παραδόσεως. Βλ. *Dositheus II Patriarcha*. *Historia* 2, // Δωδεκάβιβλος. Τ. 1, σ. 349:6.

⁷⁴ *Athanasius Alexandrinus*. *Apologia contra Arianos sive Apologia secunda* 82, 1:1–3.

⁷⁵ Τουλάχιστον μέχρι τον Άγιο Αθανάσιο η λέξη «μονομέρεια» δεν απαντάτο στους Έλληνες συγγραφείς.

⁷⁶ Βλ. *Gelasius Caesarensis*. *Historia ecclesiastica* 3, 18, 14:5 // GCS. 28. S. 182:5; *Theodorus Anagnostes*. *Epitome historiae tripartitae* 1, 45:4 // GCS NF. 3. S. 22:22; *Theophanes Confessor*. *Chronographia* // *Theophanis chronographia*. Vol. 1 / ed. C. de Boor. Leipzig: Teubner, 1883. [Hildesheim: Olms, 1963.] P. 31:25–28.

⁷⁷ Βλ.: *Theodoretus Cyrrensis*. *Historia ecclesiastica* // GCS. 44. S. 107:4.

Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, ωστόσο στην αρχή του διαλόγου με τον Ρώσο πρέσβη Νικήτα Αλεξέγεφ υπέδειξε τα περιορισμένα δικαιώματα του ίδιου του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος αδυνατεί να λάβει «μονομερώς» την απόφαση ακόμη για την παράδοση σε μια άλλη Τοπική Εκκλησία του τμήματος των εδαφών, που υπάγεται στην απευθείας δικαιοδοσία του.

Οι αναφορές στην Οικουμενική Σύνοδο⁷⁸ αντικατοπτρίζουν την αγιοπατερική προσέγγιση, που είναι χαρακτηριστική του βυζαντινού δικαίου, συμπεριλαμβανομένου και της προσέγγισης έναντι του εκκλήτου⁷⁹. Κατ' αυτόν τον τρόπο στην έλλειψη επιθυμίας να αποδεχθεί μια ενδεχόμενη εσπευσμένη απόφαση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ως μονομερή και οφειλόταν εν πολλοίς η αρχικώς κριτική προσέγγιση του Πατριάρχη Δοσιθέου έναντι του ζητήματος της παραδόσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου. Την ίδια στιγμή ο Πατριάρχης Δοσίθεος εδύνατο να έχει και προσωπικά κίνητρα.

Σε κάθε περίπτωση η θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου ήταν καθοριστική, άλλωστε η διαφωνία του οδηγούσε στην πραγματικά ημιτελή παράδοση, ενώ η συμφωνία τουναντίον, απέδωσε σε αυτή, όπως και συνέβη με την πάροδο του χρόνου, τον πιο δίκαιο και νόμιμο χαρακτήρα.

Από την περαιτέρω περιγραφή των γεγονότων βάσει των «Συμπληρωμάτων» στην «Ίστορία περί τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων» καθίσταται σαφές ότι ο Πατριάρχης Δοσίθεος κατά την αρχική άρνηση στην πρόωρη ή αδικαιολόγητη παράδοση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, αξιολογούσε άριστα την εκκλησιαστική πολιτική κατάσταση εκείνης της εποχής. Κατά την πρόβλεψή του, εάν στο έδαφος της Πολωνίας οι επίσκοποι του κλίματος της Κωνσταντινουπόλεως συγκρουσθούν με τον μητροπολίτη Κιέβου της δικαιοδοσίας της Μόσχας, θα δημιουργηθεί σχίσμα:

«καὶ ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ὁποῦ εἶναι εἰς τὴν Λεχίαν⁸⁰ δὲν πείθονται τῷ Κιέβου χειροτονουμένῳ ὑπὸ τοῦ Μοσχοβίας καὶ ἐνδέχεται νὰ στέλλουν εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ ζητήσουν μητροπολίτην Κιέβου ἕτερον καὶ γινόμενοι δύο γίνονται λογομαχίαι καὶ ἔπεται σχίσμα, ὡς συνέβη τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης»⁸¹.

Κατά τη γνώμη του Πατριάρχη Δοσιθέου, προς αποφυγή του σχίσματος χρειαζόταν, είτε να μη γίνει πρόωρη κίνηση (ως τέτοια ο Πατριάρχης Δοσίθεος

⁷⁸ Μπορεί κανείς να ανταπαντήσει ότι η παραπομπή στην Οικουμενική Σύνοδο και τις ανώτατες αρμοδιότητές της υπό εκείνες τις συνθήκες ήταν επίδειξη καλής διάθεσης, που είχαν ως αφετηρία επ' ουδενί να μην προσβληθεί ο Ρώσος πρέσβης και στο πρόσωπό του το ρωσικό κράτος και η Εκκλησία. Όμως κατά τη λεπτομερέστερη εξέταση του ζητήματος, αποδεικνύεται ότι η εν λόγω σκέψη διακρίνει οργανικά όλη την αγιοπατερική και βυζαντινή παράδοση. Η Οικουμενική Σύνοδος (εάν είναι δυνατό να συγκληθεί) και η ανώτατη συνοδική συλλογική απόφαση των Πρωθιεραρχών τών κατά τόπους Εκκλησιών, ήταν πράγματι οι ανώτατοι και οι μόνοι αξιόπιστοι θεσμοί και από πλευράς δικαίου, και πολύ ευρύτερα από πλευράς διοικήσεως.

⁷⁹ Αντιπρβλ. στον Μέγα Φώτιο: «ἐκκλητον· τὴν ἐπὶ σύνοδον παραίτησιν» (*Photius. Lexicon* (E—M) ε 402:1 // *Photii patriarchae lexicon* (E—M). Vol. 2 / ed. C. Theodoridis. Berlin; New York, 1998. P. 44).

⁸⁰ Δηλαδή στην Πολωνία.

⁸¹ *Dositheus. Addenda*, σ. 276:23–28.

θεωρούσε την παράδοση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου), είτε να ληφθεί υπόψη, αυτή τη φορά από τη ρωσική πλευρά, ότι μια δεύτερη μητρόπολη στη Δυτική Γη των Ρως δεν θα προσφέρει στην Εκκλησία τίποτε πέραν του διχασμού και της εχθρότητας. Επομένως, ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων θεωρούσε ότι κατά την ενσωμάτωση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, δεν πρέπει να λησμονεί κανείς τις ορθόδοξες εκκλησιαστικές επαρχίες στον χώρο της Πολωνο-Λιθουανικής Κοινοπολιτείας, οι οποίες σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να υπαχθούν επίσης στον Πατριάρχη Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών, είτε να γίνουν σχισματικοί. Η εν λόγω «προφητική» προειδοποίηση έγινε πραγματικότητα πλήρως το 1942 κατά τη σύσταση της σχισματικής Ουκρανικής Εκκλησίας, η οποία εξαρχής αποτελείτο από μερίδα των πολωνικών επαρχιών στην Ουκρανία. Παρόμοια κατάσταση επικρατεί και σήμερα.

Έτσι λοιπόν, εάν η ίδια η Κωνσταντινούπολη δεν έχει δικαίωμα να μεταβάλλει τα όρια της δικαιοδοσίας της άνευ της ανώτατης συνοδικής εξουσίας, τούτο σημαίνει ότι οι περιορισμοί έναντι της Μόσχας αντικατοπτρίζουν τις δικές της περιορισμένες αρμοδιότητες. Με την δική της μη δυνατότητα και αδυναμία να πράξει μονομερώς δεν μπορεί να παραδώσει την ιερά μητρόπολη Κιέβου παρά μόνον ελλιπώς και «ἐπιτροπικῶς», όχι πραγματικά. Ο περιοριστικός και ελαττωματικός χαρακτήρας της παραδόσεως καθοριζόταν από εκείνη την «μονομέρεια» των ενεργειών του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, η οποία καταδικάσθηκε κατηγορηματικά και απορρίφθηκε ανωτέρω από τον Πατριάρχη Δοσίθεο. Συμπεραίνεται ότι ακόμη και η αρχική θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου αναιρούσε τη θεωρία του πρωτείου τιμής και εξουσίας και όχι την επιβεβαίωνε.

Συνεπώς, στη συνάντηση του Πατριάρχη Δοσιθέου με τον Ρώσο πρέσβη Νικήτα Αλεξέγεφ στις 23 Μαρτίου 1686 ο Πατριάρχης Δοσίθεος εξέφρασε το αδύνατο των μονομερών ενεργειών του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, άνευ συμμετοχής των άλλων Πατριαρχών, όπως και άνευ άδειας του μεγάλου βεζίρη. Από τη συμπεριφορά του μεγάλου βεζίρη καθίσταται σαφές ότι χάρη στη θετική επίλυση του ζητήματος επικύρωσε την αλλαγή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, πράγμα, που ήταν αδύνατο να μην παρατηρηθεί και ληφθεί υπόψη και από τον ίδιο τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσίθεο.

Η τελική θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου

Ο ίδιος ο Πατριάρχης Δοσίθεος άλλαξε πολύ γρήγορα τη θέση του υπέρ της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, την οποία ανεγνώριζε ως πέμπτη στην αρχαία Πενταρχία, από όπου τελικά αποκλείσθηκε η περήφανη Ρώμη, η οποία ασυνέτως επεδίωκε το πρωτείο. Αυτή η θέση του Πατριάρχη Δοσιθέου ανταποκρίνεται στις απόψεις των μετεχόντων στις Συνόδους της Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίοι επιβεβαίωσαν το πατριαρχικό αξίωμα της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας: έτσι, σύμφωνα με την αντίληψη του Ioan Mureșan μετά την υιοθέτηση το 1582 του νέου γρηγοριανού ημερολογίου από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, η τελευταία άρχισε να θεωρείται στην ορθόδοξη Ανατολή αιρετική και τελικά αποκλείσθηκε από την Πενταρχία, ενώ η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία κατέστη ολοκληρωμένο Πατριαρχείο

και αντικατέστησε στην Πενταρχία την Εκκλησία της Ρώμης, αν και δεν κατέλαβε στην Πενταρχία την πέμπτη θέση, που μέχρι το Μέγα Σχίσμα κατείχε η Ρώμη⁸². Τέτοιο σεβασμό έτρεφε ο Πατριάρχης Δοσίθεος και έναντι της Ρωσίας, την οποία αποκαλούσε «θεόστεπτον αυτοκρατορία»⁸³, επίσης σύμφωνα με τη θέση των μετεχόντων της Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως του 1593, ελήφθη η απόφαση να μνημονεύεται ο Ρώσος τσάρος σε κάθε Όρθρο και Θεία Λειτουργία⁸⁴. Θα παραθέσουμε μια σύντομη αναδιήγηση από τον Πατριάρχη Δοσίθεο μέρους των Συνοδικών Πράξεων, που είναι επίκαιρο για το θέμα μας:

«Ἐπὶ τούτου τοῦ Θεοδώρου ἐν ἔτει ,ζζς´ (1588) ἐπῆγεν εἰς Μοσχοβίαν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας μὲ ἓνα μητροπολίτην καὶ δύο ἐπισκόπους, ὃς καὶ ἐχειροτόνησεν ἐκείνοις πατριάρχην Μοσχοβίας τινὰ Ἰὼβ ἀρχιεπίσκοπον μὲν ὄντα πρότερον Ῥοστοβίου, μετατεθέντα δὲ εἰς τὴν μητρόπολιν Μοσχοβίας· εἴτα ἐγένηκε καὶ πατριάρχης ἐν ἔτει ,ζζ´ (1589). Καλὰ δὲ ἡ παράλογα ἔκαμεν ὁ Ἱερεμίας, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ. Ἐπανελθόντος δὲ τοῦ Ἱερεμίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡθροίσθη σύνοδος⁸⁵ ἐν Κωνσταντινουπόλει (ἐν τῷ ναῷ τῆς Παμμακαρίστου) πληρεστάτη, ἐν ἧ καὶ εὐρέθησαν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας, ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος, ἐπέχων καὶ τὸν τόπον τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ἐπανελθὼν ἀπὸ Δακίας, παρόντων καὶ πρέσβειων τοῦ βασιλέως Μοσχοβίας Θεοδώρου, ἐπὶ τούτῳ ἐλθόντων εἰς τὸν σουλτάνον, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς ψήφου συνοδικῇ ψήφῳ λάβωσι τὸ βέβαιον τοῦ γενομένου πατριάρχου.

Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν προλογίζει ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ βάλλεται διὰ πολλῶν νὰ ἔχωσι τὸ κῦρος οἱ κανόνες τῶν πατέρων καὶ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον νὰ μένη ἀκαινοτόμητον. Δεύτερος ὁ Ἱερεμίας καὶ τρίτος ὁ Σωφρόνιος. Εἴτα κοινῶς ἐδέχθη τὴν γνώμην ἡ σύνοδος. Δεύτερον ἐβεβαίωσε τὴν μητρόπολιν Μοσχοβίας νὰ εἶναι πατριαρχεῖον Μοσχοβίας, Ῥωσίας καὶ τῶν ὑπερβορείων μερῶν, ταττόμενος μετὰ τὸν Ἱεροσολύμων. Τρίτον, ὅτι ὁ βασιλεὺς Μοσχοβίας νὰ μνημονεύεται εἰς ταῖς λειτουργίαις καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁρθρου ἐκφώνως»⁸⁶.

Μετά σχεδόν ἀπὸ ἓνα αἰῶνα ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος δεχόταν τὴ μετάβαση τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου ἀπὸ μιᾶ δικαιοδοσία στὴν ἄλλη⁸⁷ καὶ καλοῦσε τοὺς κατοίκους τῆς ιερᾶς μητροπόλεως Κιέβου νὰ υποταχθοῦν στὶς νέες ἐκκλησιαστικὲς

⁸² Αναλυτικότερα βλ. *Mureșan, dan Ioan*. Le patriarcat œcuménique et les patriarchats balkaniques (Tarnovo, Peć). Enjeux ecclésiastiques et impériaux au XIVe s. // Le patriarcat œcuménique de Constantinople et Byzance hors frontières (1204–1586). Actes de la table ronde organisée dans le cadre du 22e Congrès International des Études Byzantines, Sofia, 22–27 août 2011 / ed. M.-H. Blanchet, M.-H. Congourdeau et D. I. Mureșan. Paris, 2014. P. 203–242.

⁸³ *Dositheus*. Addenda, σ. 14:35.

⁸⁴ *Dositheus*. Addenda, σσ. 264–265.

⁸⁵ Εννοείται ἡ Σύνοδος τοῦ 1593.

⁸⁶ Αὐτόθι.

⁸⁷ Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν διατύπωση τῆς ἀρνητικῆς τοῦ θέσεως, καὶ ἀκριβῶς στὴν ἀπὸ 9^{ης} Ἀπριλίου 1686. Вл. № 206. 1686 г., апрель. Письмо патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары патриарху Московскому Иоакиму с советом иметь попечение о Киевской митрополии и помогать в её управлении (№ 206. Ἔτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στὸν πατριάρχη Μόσχας Ἰωακείμ με τὴν συμβουλὴ νὰ φροντίζει γιὰ τὴν μητρόπολιν Κιέβου καὶ νὰ βοηθᾷ στὴ διοίκηση αὐτῆς) // ВКМ. 2019, σσ. 683–684 καὶ № 209.

Αρχές⁸⁸. Όπως, ίσως κανείς άλλος εκείνη την εποχή, κατανοούσε τη σημασία του ρωσικού κράτους για την ελληνική και την οικουμενική Ορθοδοξία...

Αυτού του είδους η προσέγγιση έκανε τον Πατριάρχη Δοσίθεο να βλέπει κριτικά όχι μόνον τον Πατριάρχη Μόσχας (τον οποίο ολόένα και περισσότερο δικαιολογούσε), αλλά και προπαντός τον ίδιο τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιο. Έτσι, κατά τον Πατριάρχη Δοσίθεο οι περαιτέρω εξελίξεις με την υποταγή τα ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στη Μόσχα οφειλόταν στην «του πατριάρχου τήν φιλαργυρία», προφανώς του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου:

«...άλλ' ένίκησε τοῦ πατριάρχου ἡ φιλαργυρία καὶ ἐκινήθη εἰς τὸ ἔργον»⁸⁹.

Παρά τη «διφορούμενη» θέση του στις αρχές των συνομιλιών ο Πατριάρχης Δοσίθεος τελικά άρχισε να θεωρεί ανειλικρινή τη θέση του Πατριάρχη Διονυσίου, ο οποίος διέταξε τον μητροπολίτη Κιέβου να μνημονεύει ταυτόχρονα και τους δύο Πατριάρχες, Κωνσταντινουπόλεως και Μόσχας. Το διπλό μνημόσυνο του φαινόταν παράνομο και αντικανονικό⁹⁰. Τούτο σημαίνει ότι μετά την ενσωμάτωση της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στη δικαιοδοσία της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας η δικαιοδοσία του Κωνσταντινουπόλεως, σύμφωνα με τον Πατριάρχη Δοσίθεο, έπαυσε πλέον να ισχύει στην ιερά μητρόπολη Κιέβου!

Αργότερα, αξιολογώντας τις Πράξεις του μηνός Μαΐου του Πατριάρχη Διονυσίου ο Πατριάρχης Δοσίθεος έγραψε:

«[Ο Πατριάρχης Διονύσιος] έβαλε δέ καὶ ὅρον εἰς τὸ γράμμα ὅτι νὰ μνημονεύη ὁ Κιέβου καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Μοσχοβίας. Δὲν ἤξεύρω ὅμως ἀπὸ ποίους κανόνας τὸ ἐσύναξεν. Ἡμεῖς δὲ ἐγράψαμεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ῥωσίας ὅτι νὰ δεχθῶν

⁸⁸ № 209. 1686 г., апрель. Грамота патриарха Иерусалимского Досифея II Нотары священнослужителям и пастве польско-литовской части Киевской митрополии с признанием поставления епископа Луцкого Гедеоны Святополк-Четвертинского в митрополиты Киевские и с призывом слушаться владыку как своего пастыря (№ 209. Έτος 1686, Ἀπρίλιος. Ἐπιστολή τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ στοὺς κληρικοὺς καὶ τὸ ποιμνιο τοῦ Πολωνο-Λιθουανικοῦ τμήματος τῆς μητροπόλεως Κιέβου με ἀναγνώριση τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐπίσκοπου Λουτζικοῦ Γεδεὼν Σβιατοπόλκ Τσετβερίνσκι ὡς μητροπολίτη Κιέβου καὶ προτροπή νὰ ὑπακούσουν στὸν Σεβασμιώτατο ὡς τὸν ποιμένα τους) // ВКМ. 2019, σσ. 690–694.

⁸⁹ *Dositheus. Addenda*, σ. 277:11–12.

⁹⁰ Εν τῷ μεταξύ βάσει ἄλλων εγγράφων συμπεραίνεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος πρότεινε τὸ σχῆμα τοῦ διπλοῦ μνημόσυνου: «Ἡ μόνη διάταξη τῶν εγγράφων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1686 περί μεταβάσεως τῆς ιεράς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου Μόσχας, ἡ οποία καλεῖτο νὰ διαφυλάξει γιὰ τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ἓνα εἶδος ἰδιαίτερου καθεστώτος ἐναντι τοῦ μητροπολίτη Κιέβου, ἦταν αὐτός ὁ ὅρος ὥστε ὁ μητροπολίτης Κιέβου τὴν ὥρα που λειτουργεῖ νὰ μνημονεύει ταυτοχρόνως δύο Πατριάρχες, τοὺς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Μόσχας. Ἀνωτέρω ἀποδείχθηκε ὅτι αὐτός ὁ ὅρος ἦταν πιθανόν ἓνας ἀπὸ ἐκείνες τὶς ἐλάχιστες προτάσεις τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου, οἱ οποίες δὲν ἀπορρίφθηκαν κατηγορηματικά ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Διονύσιο. Ἀλλωστε καὶ αὐτὴ ἡ πρόταση τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου τροποποιήθηκε σημαντικά: πρῶτον, συνίστατο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως νὰ μνημονεύεται ἀπὸ κοινοῦ με ἐκείνον τῆς Μόσχας, καὶ δεῦτερον, ὄχι γιὰ ἐκεῖνο τὸν λόγο, στὸν οποίο ἀναφερόταν ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος» (*Желтов М., свящ. Комментарий к документам Константинопольского Патриархата от мая — июня 1686 г. о передаче Киевской митрополии в юрисдикцию патриарха Московского* (*Ζελτόφ Μ. ιερ. Σχόλιο στα ἀπὸ Μαΐου-Ιουνίου 1686 ἐγγράφα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν παράδοση τῆς ιεράς μητροπόλεως Κιέβου ὑπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ Πατριάρχου Μόσχας*) // ВКМ. 2019, σ. 879).

τὸν Γεδεὼν Κιέβου, χειροτονηθέντα παρὰ τοῦ Μοσχοβίας· τοῖς δὲ βασιλεῦσιν ἐγράψαμεν ὅτι ἂν ἦτον δυνατὸν νὰ ὑποτάξουν πάλιν εἰς τὴν μητρόπολιν Κιέβου τὰς ἐν τῇ Λεχία ἐπισκοπὰς αὐτῆς, ἃς ἀπεξένωσαν οἱ Λατῖνοι»⁹¹.

Και τέλος, ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος ἐξέδωσε τὸ καταληκτικὸ πόρισμα, που δικαιολογεῖ πλήρως τὴ θέση τῆς Ρωσικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας:

«Μηδεὶς δὲ νομίσῃ ὅτι παρανόμως ἔλαβον οἱ Μοσχόβοι τὸ Κίεβον· εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω ἀριθμῷ ιβ', ὅτι εἰς τὴν Ῥωσίαν μία ἦν μητρόπολις, ὃ δὲ κνέζης τῆς Λίτφας Βήτολδος ἐποίησε τὴν μίαν δύο. Οἱ βασιλεῖς δὲ ἀνεκαίνισαν τὸ ἀρχαῖον δίκαιον, ὥστε εἶναι πάλιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥωσίας μίαν κεφαλὴν καὶ οὐχὶ δύο. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ὀρθοδόξων Μοσχόβων τὰ συγγενῇ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ καὶ καθολικώτερα ἕως σήμερον 1689, μηνὶ ἀπριλίῳ, ἐν Ἀδριανουπόλει διατριβόντων ἡμῶν»⁹².

Ακριβῶς ἐτσι σκεπτόταν ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος, ὁ ὁποῖος στὸ ἴδιο ἔργο «Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων» ἀσκήσε δριμύτατη κριτικὴ στα υπερβάλλοντα προνόμια τοῦ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος τα ἀπέδωσε στὸν εαυτὸ τοῦ κατὰ παραβίαση τοῦ δικαίου⁹³. Οἱ βασικὲς θέσεις τῆς θεωρίας τοῦ πρωτείου τιμῆς καὶ ἐξουσίας ἐρχονται σὲ προφανή σύγκρουση με τὴν ἐκκλησιολογία τοῦ Πατριάρχῃ Δοσιθέου.

Ας ἀπαριθμήσουμε σύντομα τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς κριτικῆς του:

- Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία ἀνώτατη Κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἐνῶ οἱ ἐπίσκοποι εἶναι κεφαλὲς τῶν οικείων αὐτῶν ἐπαρχιῶν. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐπιπέδων δὲν ὑπάρχει οὔτε μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μὴ ἐνδιάμεση μονοπρόσωπη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐν προκειμένῳ θὰ κατεῖχε τὴ θέση τοῦ Σωτῆρα Χριστοῦ.

- Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκκλήτου ἀνῆκει σὲ ὅλους τοῦ Πατριάρχῃ ἐξίσου.

- Ἡ Πενταρχία εἶναι ἓνα δίκαιο ἐκκλησιαστικὸ πολίτευμα, που εἶναι ἐναλλακτικὴ λύση στὸ κυρίαρχο ρωμαιοκαθολικὸ πρότυπο.

- Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔλαβε ἀπὸ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τέτοια προνόμια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐδίδαν ἐξουσία ἐπὶ προκαθημένων τῶν ἄλλων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, που ὑπῆρχαν ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἢ προέκυψαν ἀργότερα.

- Τὸ πρωτεῖο τιμῆς καὶ ἐξουσίας εἶναι ἀπαράδεκτο στὴν Ἐκκλησία: πρόκειται γιὰ τὴν ἀμαρτία τῆς υπερηφάνειας, που ἐγκυμονεῖ πνευματικὲς συμφορὲς καὶ καταστροφὴ.

Πορίσματα

Τὸ γενικὸ πλαίσιο τῶν ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὴν ἀπὸ Ἀπριλίου 1686 ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχῃ Δοσιθέου ὑπ' ἀριθμ. 205 καὶ τοῦ χωρίου ἀπὸ τὰ Συμπληρώματα στὸ φυλλάδιο «Ὁμιλοῦν τὰ κείμενα», δὲν μας ἀφήνει καμία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ ὅτι:

- Ἡ ἀπὸ τὸν Πατριάρχῃ Δοσίθεο κριτικὴ, που στρεφόταν κατὰ τῆς ἐνσωματώσεως τῆς ἱεράς μητροπόλεως Κιέβου στὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας ἦταν

⁹¹ *Dositheus. Addenda*, σ. 277:18–25.

⁹² *Dositheus. Addenda*, σ. 277:31–278:6.

⁹³ Βλ. *Διονυσίου Σλιόνοφ, καθηγοῦμ*. Κριτικὴ τοῦ υπερορίου ἐκκλήτου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχῃ ἀπὸ τὸν Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Δοσίθεο. URL: <https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/56657-kritiki-yperorio-ekklito>

προσωρινού χαρακτήρα και δεν ήταν ενδεικτική των σχέσεων μεταξύ των Εκκλησιών Ιεροσολύμων και Ρωσίας.

- Η ιερά μητρόπολη Κιέβου ενσωματώθηκε στη Ρωσική Εκκλησία όχι για κάποιο διάστημα, αλλά για πάντα.
- Οι αρχικές συμβιβαστικές εκδοχές μεταβιβάσεως της ιεράς μητροπόλεως Κιέβου στο Πατριαρχείο Μόσχας, που συζητήθηκαν προκαταρκτικά, απορρίφθηκαν στις μεταγενέστερες συνομιλίες χωρίς να αποκτήσουν κάποια περαιτέρω εξέλιξη.
- Η σύγχρονη επιστροφή στον συμβιβασμό ή στη δικαιοδοσία της Κωνσταντινουπόλεως στην Ουκρανία οδηγεί, όπως άριστα παρατηρείται από τα τελευταία γεγονότα, στις πλέον καταστροφικές επιπτώσεις, χωρίς να πούμε ότι αυτή καθαυτή η επιστροφή είναι άκρως αντικανονική και απαράδεκτη ούτε για λόγους δικαίου, ούτε από την άποψη του οφέλους της Εκκλησίας.
- Ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δοσίθεος Β΄ ήταν γενικά υποστηρικτής των δικαιωμάτων της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόσο στην προστασία και διεύρυνση της δικαιοδοσίας της, όσο και στις σχέσεις με τις κατά τόπους Εκκλησίες της ορθοδόξου Ανατολής.

Ο εκλεκτός γνώστης της χριστιανικής Ανατολής Νικόλαος Φιόντοροβιτς Κάπτερεφ περιέγραψε ακριβέστατα την ιδιαίτερη αγάπη της Ελλήνων Πατριαρχών της Ιερουσαλήμ έναντι της Ρωσίας και τούτο σημαίνει και έναντι της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας: «Ιδιαίτερα στενές και αδιάκοπες σχέσεις δημιουργήθηκαν μεταξύ της κυβερνήσεως της Μοσχοβίας και των Πατριαρχών Ιεροσολύμων, οι οποίοι καθ' όλη τη διάρκεια του 17^{ου} αι. ήταν οι πλέον ένθερμες υπηρέτες της ρωσικής κυβερνήσεως και εκ των Πατριαρχών Ιεροσολύμων ο πλέον αφοσιωμένος και διακεκριμένος υπηρέτης της ήταν ο Δοσίθεος, ο οποίος κατέλαβε τον θρόνο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων τον Ιανουάριο του 1669»⁹⁴.

Πράγματι, ο πρώτος εξ Ελλήνων Πατριάρχης Ιεροσολύμων Γερμανός Α΄ (1537–1579), είχε απευθείας σχέσεις με τον τσάρο Ιωάννη τον Τρομερό και οι διάδοχοί του Πατριάρχες Σωφρόνιος, Θεοφάνης Γ΄, Παΐσιος, Νεκτάριος και Δοσίθεος, ο καθένας με τον δικό του τρόπο, επέθεσαν στη Ρωσία τις καλύτερες και αγαθότερές τους ελπίδες. Έτσι, ο Πατριάρχης Θεοφάνης Γ΄ αναχώρησε για τη Μοσχοβία από την Κωνσταντινούπολη και έλαβε μέρος στην εκλογή του Πατριάρχη Φιλαρέτου, που επιβεβαιώνεται από την ομιλία του κατά την εκλογή του⁹⁵. Απαντώντας ο νεοεκλεγείς Πατριάρχης αποκρίθηκε ότι θα διαφυλάξει την παράδοση της Εκκλησίας και θα έχει πλήρη συμφωνία μετά των τεσσάρων συγχρόνων αυτού Πατριαρχών της Ανατολής. «Εἴ τι στέργουν, κἀγὼ στέργω καὶ ἀποδέχομαι· εἴ τι δὲ ἀποστρέφονται κἀγὼ ἀποστρέφομαι»⁹⁶. Ο Πατριάρχης Φιλάρετος εκφώνησε την ομιλία του ως ισότιμος ενώπιον ισοτίμων, πράγμα που δεν προκάλεσε ουδεμία κριτική ή ένσταση του Πατριάρχη Θεοφάνη Γ΄.

Δυστυχώς στην εποχή μας (αρχίζοντας ιδιαιτέρως από το 2018) αυτή η ενότητα διασαλεύθηκε και όχι με πρωτοβουλία της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αυτή τη

⁹⁴ Кантевер Н. Ф. Сношения иерусалимского патриарха Досифея с русским правительством (1669–1707 г.). Москва, 1891, σ. 4.

⁹⁵ *Dositheus*. Addenda, σσ. 258:29 – 259:17.

⁹⁶ Ομιλία του νεοεκλεγέντος Φιλαρέτου: *Dositheus*. Addenda, σ. 260:2–17.

στιγμή είναι αμφίβολο εάν είναι δόκιμες οι συμβιβαστικές λύσεις, αλλά παραμένει ο ρόλος της θεολογικής επιστήμης, της παιδείας και της μορφώσεως, οι οποίες δύνανται να βοηθήσουν όσους θλίβονται ειλικρινά και επιθυμούν να αποκαταστήσουν την πραγματικά ειρηνική και δημιουργική ενότητα των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Το κοινό συμπέρασμα του παρόντος συνίσταται στο ότι στη συνοδική εκκλησιολογία της Ορθοδόξου Εκκλησίας είναι ξένο το πνεύμα της μονομερείας, το οποίο είναι καθοριστικό στη θεωρία του πρωτείου τιμής και εξουσίας. Συγκεκριμένα συμπτώματα της μονομερείας μπορούσαν να εκδηλώνονται στη ζωή της Εκκλησίας και τη δεκαετία του 1590 και το 1686, όμως δεν είχαν τόσο ριζικό χαρακτήρα, όπως οι αποφάσεις του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μετά τη Σύνοδο της Κρήτης το 2016 επί του λεγόμενου Ουκρανικού εκκλησιαστικού ζητήματος.

Στη Σύναξη Προκαθημένων του Ιανουαρίου 2016 προέκυψε ένας χαρακτηριστικός διάλογος μεταξύ του Αγιοτάτου Πατριάρχη Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών Κυρίλλου και του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίου. Ο τελευταίος απαντώντας στην ανησυχία της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας για τις επαφές των εκπροσώπων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με τους Ουκρανούς σχισματικούς, παρέθεσε την από 4^{ης} Δεκεμβρίου 2015 επιστολή του στον Πατριάρχη Κύριλλο, όπου επέμενε στο πρωτείο του στην Εκκλησία και στο ειδικό δικαίωμα αποδοχής εκκλήτων προσφυγών επί επίμαχων ζητημάτων. Είναι προφανές ότι εκείνη η απάντηση του Πατριάρχη Βαρθολομαίου στην ομιλία του Ιανουαρίου 2016 ήταν τρόπον τινά προλείανση του εδάφους για τις περαιτέρω μονομερείς αποφάσεις του Φαναρίου. Απαντώντας σε αυτή τη θέση ο Αγιώτατος Πατριάρχης Κύριλλος επεσήμανε:

«...θέλω όμως νά εκφράσω τούς κινδύνους, τούς όποιους θεωρώ ύπαρκτους. Θά συγκληθῇ ἡ Σύνοδος καί μετά θά καταβληθοῦν προσπάθειαι διά τήν νομιμοποίησιν καί ἔνταξιν εἰς μίαν κανονικήν δομήν τῶν Οὐκρανῶν σχισματικῶν, εἴτε διά τῆς ιδρύσεως δύο δικαιοδοσιῶν, τοῦ Μόσχας καί τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε διά τῆς παροχῆς αὐτοκεφάλου. Πρέπει νά κατανοήσωμεν ὅτι ἐάν συμβῇ αὐτό, θά ἐπέλθῃ διχασμός καί σχίσμα εἰς ὅλην τήν Ὁρθοδοξίαν. Οἱ ἀδελφοί Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων διέκοψαν τήν μεταξύ των κοινωνίαν, ἐξ αἰτίας μιᾶς ἐνορίας εἰς Κατάρ. Δι' ἡμᾶς ἡ Οὐκρανία εἶναι ὅπως εἶναι διά τήν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλονίκη. Δι' ἡμᾶς τό Κίεβον εἶναι ἡ μήτηρ τῶν ρωσικῶν πόλεων. Ὑπό οὐδένα ὅρον πρόκειται νά συμφωνήσωμεν διά ριζικήν ἀλλαγὴν εἰς τήν Οὐκρανίαν. Πρέπει δέ νά ἐνθυμώμεθα ὅτι ἐάν συμβῇ αὐτό, κατά ἥ καί μετά τήν Σύνοδον, θά ἐπέλθῃ σχίσμα εἰς τούς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπως τό σχίσμα τοῦ 1054... Φοβούμεθα ὅτι θά συμβοῦν πολὺ πιθανόν γεγονότα, τά ὅποια θά διχάζουν τήν Οἰκουμενικήν Ὁρθοδοξίαν»⁹⁷

Τα ως άνω αποδείχθηκαν προφητικά. Μετά τη Σύνοδο της Κρήτης του 2016 τα μονομερή μέτρα οδήγησαν στην προς το παρόν αδιόρθωτη καταστροφή του σχίσματος και της διαιρέσεως. Η ιστοσελίδα «Φως Φαναρίου» με επικεφαλής τον Π.

⁹⁷ Πρακτικά συνεδριών της 21^{ης} Ιανουαρίου 2016] // Σύναξις τῶν προκαθημένων τῶν Αγιοτάτων Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἐθνῶν Παύλου τοῦ Πατριαρχικοῦ Σταυροπηγίου τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου 21–28 Ἰανουαρίου 2016. Πρακτικά – Κείμενα. σ. 53–54.

Ανδριόπουλο κατέστη ένα από τα φερέφωνα αυτής της καινοφανούς και όπως αποδείχθηκε στην πραγματικότητα πολύ καταστροφικής ιδεολογίας.